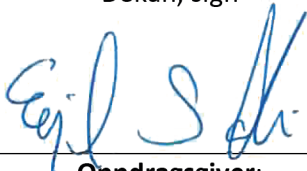

En undersøkelse av to pilotskolars erfaringer med å bli UNICEF rettighetsskoler

Nord universitet
FoU-rapport nr. 58
ISBN 978-82-7456-825-9
ISSN 2535-2733
Bodø 2020

Godkjenning av dekan

Tittel: UNICEFs rettighetsskoler. En undersøkelse av to pilotskolars erfaringer med å bli UNICEF rettighetsskoler	Offentlig tilgjengelig: Ja	Publikasjonsnr 58
	ISBN: 978-82-7456-825-9	ISSN: 2535-2733
	Antall sider og bilag 55 + 7	Dato 01. 03. 2020
Forfatter: Catrine Torbjørnsen Halås, Fakultet for lærerutdanning, og kunst og kulturfag, Nord Universitet	Prosjektansvarlig, sign 	
	Dekan, sign 	
Prosjekt: Unicef Rettighetsskoler	Oppdragsgiver: Fri forskning	
Sammendrag: Rapporten beskriver hvordan barn og voksne ved to pilotskoler erfarer deltakelse og resultater knyttet til det å bli en UNICEF rettighetsskole. Den baserer seg kvalitative intervjuer med voksne og barn, og tre møter med elever i rettighetsrådene over to år. Undersøkelsen viser at det å bli rettighetsskole har hjulpet skolene med å bli bedre på særlig to områder: For det første opplever barn og voksne at det har bidratt til at elevene deltar mer aktivt i beslutningsprosesser, og at voksne har blitt bedre til å lytte til, involvere og samarbeide med elevene. Videre at det bidratt til å videreutvikle sosiale relasjoner, og skapt en tryggere skolehverdag og et bedre skolemiljø.	Summary The report describes how children and adults at two pilot schools experience participation and results in becoming a UNICEF rights respecting school (RRS). It is based on qualitative interviews with adults and children, and three workshops with pupils in the rights councils over two years. The study shows that becoming a RRS has helped schools improve in two areas: First, children and adults feel that they have helped pupils to participate more actively in decision-making and that adults have become better at listening to, involve and collaborate with pupils. Furthermore, it helped to develop social relationships, and created a safer school life and a better school environment	
Emneord: Rettighetsskoler, barnekonvensjonen, demokratiopplæring, elevmedvirkning, psykososialt skolemiljø	Keywords Rights respecting school, Convention on the Rights of the Child, democracy education, pupils participation, school environment	

Innhold

Forord.....	5
Sammendrag	7
1.0 Om UNICEFs rettighetsskoler og formålet med rapporten	9
1.1 UNICEFs rettighetsskoler - Internasjonale fellesnevnerne og nasjonale tilpasninger	9
1.2 Samfunnsutfordringer og annen forskning	10
1.3 Prosjektets overordnede mål og forskningsspørsmål	11
2.0 Om arbeidet med rapporten	13
2.1 Workshop med rettighetsrådene.....	13
2.1.1 Workshop 1 Februar 2018	13
2.1.2. Workshop 2 Oktober 2018.....	13
2.1.3 Workshop 3. Oktober 2019.....	14
2.2 Intervju med elever, lærere og skoleledelse, vår og høst 2019.....	14
2.3 Skolebesøk	15
2.4. Bearbeiding av data	15
2.5 Forskningsetiske betraktninger.....	16
3.0 Resultater	19
3.1 Kunnskap og forståelse av Barnekonvensjonen og hva det vil si å være en rettighetsskole	19
3.1.1 Hva er en rettighetsskole?	19
3.1.2 Hva er en rettighet?.....	20
3.1.3 En del av skolens grunnmur og en del av noe større	21
3.1.4 Hva gjør en rettighetsskole?	22
3.2 Relasjoner og væremåte (oppførsel).....	23
3.2.1 Om å sette seg inn i andres perspektiv.....	24
3.2.2 Om å ta hensyn til og vise omsorg for andre	24
3.2.3 Klassemiljø og relasjoner	24
3.2.4 Konfliktløsning:.....	24
3.2.5 Fotballbanen, hjem og fritid.....	26
3.2.6 Voksnes opplevelse av arbeid med relasjoner og psykososialt miljø.....	26
3.2.7 Sammenheng mellom endringer og arbeidet med å bli rettighetsskole	27
3.2.8 Spørsmål og dilemmaer i arbeid med relasjoner	27
3.3 Elevene føler seg bemyndiget til å respektere rettighetene til andre lokalt, nasjonalt og globalt.....	27
3.4 Elever viser positive holdninger til inkludering og mangfold i samfunn	29

3.4.1 Kritiske refleksjoner rundt vennebenken.	30
3.5 Elevene deltar aktivt i beslutningsprosesser i skolefellesskapet	31
3.5.1 Rettighetsrådet	31
3.5.2 Eksempel – Retten til privatliv.....	32
3.5.3 Eksempel - Regnbuekort	32
3.5.4 Rettighetsråd og elevråd.....	33
3.5.5 Barn opplever ikke alltid å bli tatt på alvor	33
3.5.6 Voksnes opplevelse av elevmedvirkning	33
3.5.7 Eksempler – Hvordan bruke rettighetene på en elevinvolverende måte?	36
3.5.8 Trygghetsvandring og handlingsplan.....	37
3.6 Elever viser forbedret læring	38
3.6.1 Om å huske, si og gjøre rettighetene	38
3.6.2 Visuelle uttrykk.....	38
3.6.3 Elevenes opplevelser av endring og læring:.....	38
3.6.4 Hvilke fag hører det hjemme i?	39
3.6.5 En langsiktig læring for livet.....	40
3.6.6 Kunnskapsløftet og den nye læreplanen	41
3.7 Andre tema: Forankring, implementeringsutfordringer, samarbeid med UNICEF, ressursbruk og råd til andre	42
3.7.1 Forankring, systematikk, ledelse og koordinatorens rolle	42
3.7.2 Implementeringsutfordringer	44
3.7.3 UNICEF og materiellet.....	45
3.7.4 Står ressursbruk i forhold til utbytte?	45
3.7.5 Skolenes råd til andre for oppstart.....	46
4.0 Oppsummering	49
5.0 Anbefalinger	53
6.0 Litteratur.....	55
7.0 Vedlegg.....	57
Vedlegg 1 Informasjonsskriv og samtykkeskjema, elever	57
Vedlegg 2 Informasjonsskriv og samtykkeskjema, ansatte og ledelse	59
Vedlegg 3 Intervjuguide elever - Rettighetsskoler.....	63
Vedlegg 4 Intervjuguide voksne - Rettighetsskoler	65

Forord

Jeg ankommer skolen en mai morgen og stopper et øyeblikk ute ved inngangsdøra. Det er umulig å overse det blå skiltet der det står: «**UNICEF – rettighetsskole.** Denne skolen arbeider for at FNs barnekonvensjon skal være kjent og respektert av alle som er tilknyttet skolen.» Idet døra åpner seg, kjenner jeg en forventningsfull spenning. Innenfor er det første som møter meg ei velbrukt, tavle full av plakater. Rettighetsvegg, står det over tavla. Under skoleklokka, som viser at den er to minutter over åtte, henger «Månedens rettighet» der det står: «**ALLE BARN HAR RETT TIL BESKYTTELSE MOT DISKRIMINERING**», fulgt av en forklarende tekst: «*Det spiller ingen rolle hvor du kommer fra, hvilken hudfarge du har, hvem du forelsker deg i, om du har nedsatt funksjonsevne, hvilket kjønn du er eller hva du tror på. Ingen har rett til å gjøre forskjell på deg og andre. Ingen skal utsette deg for annerledes eller urettferdig behandling, fordi du er den du er.*»

På vei opp trappa, hilses jeg velkommen av mengder av fargerike håndavtrykk, som følger meg hele veien opp. Vel oppe blir jeg vist forbi inn på spiserommet til lærerne. Om litt skal jeg møte elever som er plukket ut til å bli intervjuet om sine erfaringer med å være rettighetsskole. En av lærerne kommer bort og hilser på meg. Hun forteller at elevene i andre klasse ble så stolte av å bli plukket ut, og at de gledet seg til å møte meg. En av elevene hadde sagt til en av foreldrene da hun kom hjem med samtykkeskjemaet; «*Dette er noe som jeg gjerne vil at du skal signere på*».

Dette er en liten fortelling om mitt møte med en av de to skolene som i 2018 fikk godkjenning som UNICEFs rettighetsskole, der jeg har møtt barn og voksne på begge skolene over to år, for å høre om deres erfaringer med å bli rettighetsskole. Fortellingen setter an tonen, og forteller om et inntrykk av å møte skoler med barn som vil noe, og som tar aktivt del i å skape en bedre skole.

En takk til barna og alle de voksne som har delt sine erfaringer, og til koordinatorene for imøtekommande tilrettelegging av besøk. Takk til Ellen Sandøe i UNICEF som har muliggjort denne undersøkelsen gjennom å koble meg til de to skolene, vist meg tillit til å gjennomføre den på selvstendig og fritt grunnlag, og for innspill og samtaler underveis. Professor of Children's Rights, Carol Robinson, ved Edge Hill University i England, skal også ha takk for samtaler om den engelske evalueringen. Ved Nord Universitet har kollega Marit Krogtuft bidratt med en kritisk gjennomlesning og nyttige innspill.

En særlig takk til barna i rettighetsrådene som har hjulpet meg med reflekterte innspill, både i utforming av undersøkelsen og i analyse av resultatene. I undersøkelsen fremstår dere som rettighetsskolenes hjerte, som binder det hele sammen.

1. mars 2020, Bodø

Catrine Torbjørnsen Halås
Førsteamanuensis
Nord Universitet

Sammendrag

I denne rapporten kan du lese om hvordan barn og voksne ved to pilotskoler erfarer deltakelse og resultater knyttet til det å bli en UNICEF rettighetsskole.

En god rettighetsskole beskrives av elevene som en skole der alle har kunnskap om og viser respekt for rettighetene, og der det finnes synlig informasjon om rettighetene. Skolen har et synlig fokus på barn, der det vises respekt for barns egenverd. Det er en skole der barna er med og bestemmer, og som er preget av god kommunikasjon. Skolen er kjennetegnet av trivsel og trygghet, og er et sted preget av inkludering og vennskap, og med mindre mobbing enn andre steder. En skole som blir rettighetsskole får etterhvert bedre skoleresultater. Skolen samarbeider med UNICEF og får nasjonal synlighet og påvirkningskraft.

Barn og voksne gir eksempler på hvordan rettighetene hjelper dem, når de skal snakke om hvordan barn har det, hva som er barnets beste og hvordan de vil at det skal være for det enkelte barn og for skolen.

Rettighetene har blitt til en del av skolens grunnmur, og har fungert som et felles relasjonsspråk.

Disse tiltakene mener barna har vært viktigst for å lykkes som rettighetsskole

1. Rettighetsrådet
2. Rettighetsvegg
3. Å få høre om barn som har det vanskelig
4. Klasseregler
5. Å gjøre sosiale ting sammen
6. Å snakke sammen i klassen
7. Månedens / periodens rettighet
8. Innsamlingsaksjon

Det å bli rettighetsskole har hjulpet skolene med å bli bedre på særlig to områder, som også var viktige for skolene før de ble rettighetsskole.

Det har bidratt til at elevene deltar mer aktivt i beslutningsprosesser, og at voksne har blitt bedre til å lytte til, involvere og samarbeide med elevene.

- Elever og voksne opplever at barn involveres i prosesser på en annen måte enn før
- Rettighetsrådet fremstår som rettighetsskolens hjerte og en viktig arena for barnas deltakelse og innflytelse
- Månedens/ periodens rettighet brukes til å involvere barn, både i rettighetsrådet og i klassene
- Trygghetsvandring og handlingsplan oppleves som viktige verktøy
- Regnbuekortene oppleves som et elevstyrt tiltak
- Ansvarsdeling mellom rettighetsråd og elevråd virker uklar
- Elevene i rettighetsrådet lærer demokratiske prosesser
- De voksne forteller at de arbeider på nye måter

Det har bidratt til å videreutvikle sosiale relasjoner, en tryggere skolehverdag og et bedre skolemiljø.

Elever og voksne gir eksempler på at rettighetene hjelper elever til

- å reagere når noe ikke er bra
- å sette grenser og si ifra hva de selv aksepterer
- å vise hensyn til og vise omsorg for andre
- å bli tryggere på andre
- å løse uenigheter og konflikter selv
- å se andres perspektiv og respektere andres meninger
- å inkludere barn som strever

Andre viktige ting som undersøkelsen viser

- Skolene har arbeidet mest med rettighetene i klassens time, norsk, samfunnsfag og KRLE. Men man kan arbeide med rettighetene i alle fag
- Det å arbeide med rettighetene passer godt overens med den nye læreplanen
- Når skolen bruker rettighetene, gir de en systematikk og struktur på arbeidet
- Rettighetskoordinator er en viktig funksjon
- Forankring i skoleledelsen har vært viktig
- Foreldrene er positive, men skolene har ikke fått til å involvere foreldrene som ønsket
- Det har vært utfordrende å få med alle lærerne
- Det har vært vanskeligere å få ungdomsskolen engasjert
- Skolene har fått støtte og hjelp hos Unicef, men kunne tenkt seg mer materiell på norsk

En litt mer omfattende oppsummering fins bakerst i rapporten.

1.0 Om UNICEFs rettighetsskoler og formålet med rapporten

Målet med UNICEFs rettighetsskoler er at alle tilknyttet skolen skal bli bedre kjent med barns rettigheter. Det legges til rette for (stor) elevmedvirkning på rettighetsskolene, og med utgangspunkt i kunnskap om egne og andres rettigheter blir elevene rustet til å skape bedre skolemiljø. UNICEFs rettighetsskoler er skoler som bevisst og uttalt bygger hele læringsmiljøet og skolens virksomhet på FNs barnekonvensjon, der rettighetene er forankret. Barnekonvensjonens verdier som likeverd, respekt, toleranse og deltakelse er hjertet i skolens etos¹ og kultur med mål om å fremme trivsel og det enkelte barns utvikling best mulig. En rettighetsskole er en skole der elevene blir lyttet til og der deres synspunkter blir tatt alvorlig. En rettighetsskole forener elever, foreldre, lærere og annet personale i et fellesskap som bevisst, systematisk og målrettet bygger på alle de rettigheter og verdier som er nedfelt i FNs Barnekonvensjon.

UNICEF Norge har startet et pilotprosjekt med to skoler; Sten-Tærud barne- og ungdomsskole i Lillestrøm kommune, og Åsgård barneskole i Ås kommune. Begge skolene ligger i Akershus fylke, nå Viken fylke. Sten-Tærud er en barne- og ungdomsskole med 450 elever og 56 ansatte. Skolen ligger landlig til like ved Skedsmo kirke på Skedsmokorset. Åsgård skole er en barneskole i Ås sentrum med 384 elever, 47 ansatte og 4 læringer. Skolene ble sertifisert som rettighetsskoler i juni 2018. Arbeidet startet opp sommeren 2017.

I arbeidet med å bli rettighetsskole, er det forventet at skolene har særlig fokus på at

- Barns rettigheter og verdier som likeverd, respekt, toleranse og deltakelse er felles referanseramme og hjertet i skolens etos og kultur.
- Elever, foreldre, lærere og annet personale forenes i et fellesskap som bevisst, systematisk og målrettet arbeider etter disse verdiene.
- Elevene lærer om egne og andre barns rettigheter ved å bruke dem hver dag.

Formålet med denne rapporten er å beskrive pilotskolenes erfaringer med deltakelse og deres opplevelse av resultater knyttet til det å bli og være rettighetsskole.

1.1 UNICEFs rettighetsskoler - Internasjonale fellesnevner og nasjonale tilpasninger

Rettighetsskoler er ikke et program, men en grunnmur som skolen skal ligge i bunnen for hele skolens virksomhet. Elevmedvirkning står sentralt, og rettighetsskolene har et eget rettighetsråd bestående av elever, foreldre og lærere som sammen jobber for å fremme barns rettigheter. UNICEF bidrar med opplæring, inspirasjon og materiell.

Den første UNICEF rettighetsskolen startet i Storbritannia i 2004, der det i dag er det over 5000 Rights Respecting Schools (RRS). I Skottland er over halvparten av skolene rettighetsskoler. Flere andre UNICEF-komiteer har i samarbeid med skoler i sine respektive land utviklet nasjonale varianter av RRS, blant andre Canada, Sverige, Danmark, Island, Finland, og nå også Norge. De norske rettighetsskolene er tuftet på samme modell som de danske, der det i dag er 48 rettighetsskoler.²

¹ Etos refererer til en kulturs særpreg og moralske karakter, og de oppfatninger som er veiledende for praksis.

² Tallene er hentet fra UNICEF Norges nettsider

UNICEFs beskrivelse av konseptet³: Faser i utviklingen av en rettighetsskole, uavhengig av nasjonal kontekst, er arbeid med ledelsesstruktur, kartlegging, opplæring, utforming av handlingsplan, implementering og evaluering. Til slutt nedfelles alt skriftlig i skolens visjon, samt gjennom beskrivelse av skolens virksomhet, planer, nettside, korrespondanse med hjemmene, retningslinjer mm. UNICEF bistår rettighetsrådet og kurser, veileder og godkjenner rettighetsskolene.

Målet er at rettighetene skal påvirke måten man snakker til hverandre på og hvordan man løser konflikter. De tradisjonelle "klasseromsreglene", for eksempel, bør ta utgangspunkt i barnekonvensjonen og aktuelle artikler. Elevene skal være med på å lage dem, både lærere og elever signerer, og det forventes at de brukes aktivt. I tillegg til bevissthet om egne rettigheter, legger UNICEF vekt på respekten for andres rettigheter.

Rettighetsskoler har både et lokalt, nasjonalt og globalt fokus på rettighetene, der målet er at barnekonvensjonen skal være en naturlig referanse i undervisning og gjøremål. Lærerne får tilgang til både dansk og norsk veiledningsmateriell. Det er et ønske at fagstoff i undervisningen skal sees i lys av barns rettigheter der det er naturlig.

1.2 Samfunnsutfordringer og annen forskning

Det er de senere årene blitt økt oppmerksomhet nasjonalt og globalt, omkring utfordringer knyttet til, ulikhet, utenforskap og marginalisering, multikulturalisme, barnefattigdom, frafallsproblematikk. En rekke undersøkelser viser at mange barn opplever skole og hverdagsliv som vanskelig, og har utfordringer knyttet til psykisk helse og mobbing. Bl.a. svarte at 6% av elevene i den siste elevundersøkelsen at de blir mobbet to til tre ganger i måneden eller oftere (Wendelborg, 2019). Dette er en svak nedgang fra året før (6,6 %). Dette gir skolene en spesielt viktig rolle i å utdanne og styrke barns evne til aktivt samfunnsansvar og -deltakelse, og evne til å møte disse både lokale, nasjonale og globale utfordringene.

Djupedalutvalget fikk i 2013 i oppdrag fra Kunnskapsdepartementet å finne virkemidler for et trygt psykososialt skolemiljø. Utvalget leverte sin utredning, «Å høre til», i mars 2015. Der fremhever de betydningen av «et helhetlig perspektiv i arbeidet for å fremme et trygt psykososialt skolemiljø» og at FNs barnekonvensjon må ligge til grunn for dette arbeidet. De skriver: *«Utvalget vil i sitt arbeid legge FNs barnekonvensjon til grunn, og utvalgets vurderinger og tilrådinger skal være i tråd med de sentrale prinsippene i denne. Sentrale prinsipper i barnekonvensjonen er barnets beste, barnets rett til å bli hørt, prinsippet om ikke-diskriminering og retten til utdanning.»*

Flere rapporter dokumenterer at det er mangler mht. kunnskap om barnekonvensjonen blant lærere og elever: En nordisk undersøkelse fra 2010 (Høringsuttalelse fra UNICEF til Regjeringen, 2012) konkluderer med at 45,7 % av de norske elevene føler de vet lite eller ingenting om barns rettigheter. En nyere undersøkelse (Norges institusjon for menneskerettigheter og UNICEF Norge, 2019) tyder på at 28 % av ungdomsskoleelever mener de vet mye eller en del om barnekonvensjonen/barns rettigheter, mens 19 % av de på 15 år sier at de kan «ingenting». Nesten en av fire lærerstudenter sier at de ikke har fått undervisning om barnekonvensjonen eller «vet ikke» (Øverlien og Holen,

³ Dette er hentet fra UNICEFs Norges nettsider

2016). Det er videre avdekket store mangler i arbeidet med å implementere FNs barnekonvensjon i utdanningen i en rekke land, herunder vårt eget land (UNICEF, 2015).

Ulike engelske studier gir indikasjon på at elever er mer engasjert i skolen og samfunnet når de er i rettighetsskoler. Funn fra en evaluering over tre år i England (Sebba og Robinson, 2010, Robinson, 2017), har vist positive effekter på relasjoner, atferd, bidrag til lokale og globale problemer, positive holdninger til inkludering og mangfold i samfunnet, deltakelse i beslutningsprosesser og forbedret engasjement i læring. En annen studie indikerte fire dimensjoner av engasjement: rettighets-respekterende klima, mellommenneskelige relasjoner, faglig orientering og deltakelse. Funnene antyder potensialet som ligger i rettighetsskoler for å fremme engasjement, både faglig og menneskelig. Videre hvordan skoler gjennom systematiske arbeid med rettighetene, lettere kan identifisere områder der det er behov for intervensjon for å fremme elevers engasjement (Cowell, 2010). En annen studie viser at arbeid med å fremme barns rettigheter gjennom undervisning, kan oppmuntre barn til å praktisere, beskytte og fremme andre barns rettigheter på skolen (Dunhill, 2018).

1.3 Prosjektets overordnede mål og forskningsspørsmål

Sett i lys av samfunnsutfordringene og disse erfaringene fra andre land; Hvordan erfarer de ulike aktørene innføring av rettighetsskoler i Norge? Hva vil være resultater, særegne utfordringer, muligheter og betingelser for vellykket implementering i Norge? Det er interessant å få mer kunnskap om hvem et slikt tiltak treffer og hvilke virkninger det har for ulike aktører. Vil en gjennom å gi elever økt kunnskap om barnekonvensjonen kunne bidra til å møte noen av de utfordringene vi ser at barn og unge i dagens skole har (som nevnt i innledningen til 1.2)? Kan man gjennom å gi elevene kunnskap om barns rettigheter øke elevmedvirkning og – initiativ i skolehverdagen?

Det har de senere år også vært økt opptatthet av å studere hva som kjennetegner gode implementeringsprosesser i skolen. Hvilke betingelser er det så mulig å identifisere for vellykket implementering av rettighetsskoler? Hva kjennetegner vellykkede innovasjonsprosesser knyttet til introduksjon, gjennomføring og vedlikehold av rettighetskoler? Hvilke aktører involveres og på hvilken måte? Hvordan balanseres lokale forutsetninger med programmet som innføres? Hvordan forstås og integreres opplæringen med skolens øvrige fag og utdanningsprogram? Dette er noen av de spørsmål som bør kartlegges med tanke på å styrke gjennomføringskraft ved en ev. utvidelse av tiltaket.

Prosjektets overordnede mål er å skaffe kunnskap om og på hvilke måter rettighetsskoler kan bidra til å styrke barns evne og mulighet til å delta fullt og ansvarlig i et fritt multikulturelt samfunn.

Denne rapporten søker å belyse **hvordan barn og voksne ved to pilotskoler erfarer deltakelse og resultater knyttet til det å innføre og være en Rettighetsskole.**

Alle barn

har rett til skole

og utdanning

2.0 Om arbeidet med rapporten

Datagrunnlaget for rapporten er basert på tre workshoper med elever fra Rettighetsrådene, intervjuer med elever, lærere og skoleledelse og skolebesøk, over en tidsperiode på 2 år.

2.1 Workshop med rettighetsrådene

Forskeren har møtt elevene fra Rettighetsrådene i tre workshoper i UNICEFs lokaler. Elevene ble da delt inn i tre grupper, med ca 8 elever i hver gruppe, som roterte på tre ulike rom. I to av rommene fikk elevene kommunikasjonstrening. I det siste rommet har elevene arbeidet sammen med forskeren om tema relatert til forskningen i prosjektet. Vi kjørte workshopen 3 x 40 minutter, med en lunsjpause innimellom, tre parallelle sesjoner som alle elevene i rettighetsrådene deltok på. Elevene deltok i blandede aldersgrupper på tvers av Åsgård skole og Sten- Tærud skole. Under det første seminaret var det flere voksne fra skolene tilstede i gruppa. Under det andre og tredje seminaret var det en voksen tilstede i bare en av gruppene hver gang.

Et av målene ved workshopene var at Rettighetsrådene skulle lære av hverandre. I forskningsgruppa erfarte vi at elevene hadde mange spørsmål til hverandre. Disse workshopene har særlig gitt innsyn i hvordan/og hva barna i rettighetsrådene tenker om og forstår det å være rettighetsskole, og bidratt til å hjelpe forskeren til a) å bedre å forstå hvordan barna forstår konseptet og b) bidratt med innspill til spørsmål i intervju og 3) bidratt med perspektiver på hvordan datamaterialet kan forstås.

2.1.1 Workshop 1 Februar 2018

Elevene var delt i tre grupper på tvers av trinn og skole. Formålet med denne workshopen var å få bedre innsikt i elevens perspektiver på rettighetsskole. Deres perspektiver kunne i neste omgang være grunnlag for design av undersøkelsen.

Elevene ble gitt en kort introduksjon om formålet med økta og om (samfunnsvitenskapelig?) forskning (generelt). Deretter ble de invitert til å skrive og tegne en avisforside, der de fikk frem hva som stod i avisa to år frem i tid. Etterpå presenterte hvert barn sin forside og sa litt om hva de tenkte. Deretter hadde vi en felles samtale med utgangspunkt i spørsmålene: Hva skal til for å lykkes som Rettighetsskole? Hvordan kan vi gå frem for å få svar på dette?

2.1.2. Workshop 2 Oktober 2018

Elevene var delt i aldersinndelte grupper, på tvers av de to skolene. Målet med workshopen var å få høre mer om elevenes erfaringer med å være med i rettighetsråd og utvikling av skolen som rettighetsskole, med særlig fokus på å få høre deres erfaringer om hva de opplever å ha lykkes med og hva de strever med, og om hva de gjør når de lykkes og hva som gjør at de strever med noe. Elevene ble bedt om å velge ett av seks målområder, som var valgt ut med bakgrunn elevenes innspill fra samlingen et halvt år i forveien: a) Det er mindre mobbing, b) Elevene tør å si sin mening, c) De voksne vet og respekterer rettighetene, d) Det er stillere og mer ro i timen, e) Elevene blir hørt og e) Barn kjenner rettighetene.

For å arbeide med temaet ble elevene introdusert for drømmetreet. Det de ønsket å oppnå er fruktene i treet. De modne fruktene representerte det de har fått til, mens de umodne fruktene representerte det de strever med. Rettighetsrådene var gartnere som må stelle og vanne rettighetstreet for at det skal bli modne og gode frukter. Spørsmålet elevene ble bedt om å svare på

var: Hva kan vi gjøre for at vi skal få til modne og gode frukter? Elevene ble bedt om å skrive på post – it – lapper innspill til spørsmålene:

- Hva har dere gjort for å få til det som dere lykkes med?
- Hva er vanskelig? Hva kan vi gjøre for å bli bedre på det de strever med?

Deretter ble de bedt om å lese det de hadde skrevet, mens vi samtalte om punktene.

2.1.3 Workshop 3. Oktober 2019

Elevene var delt inn aldersmessig i tre grupper, med skolene blandet. Alle elevene ble bedt om å svare på noen spørsmål om hvordan de vurderte eventuelle endringer i løpet av tiden de har vært RRS og hva som har vært betydningsfulle aktiviteter. I samtalen etterpå fikk elevene mulighet til å komme med utdypende kommentarer.

De yngste elevene ble deretter bedt om tegne av aktivitetene de har opplevd som betydningsfulle i arbeidet med rettighetsskoler. De to eldste gruppene ble bedt om å bidra med utdypende innspill på noen temaer som kom opp i intervjuundersøkelsene.: Elevene arbeidet først i små grupper og deretter presenterte de sine tanker om følgende spørsmål: 1) Hva er forskjell på elevråd og rettighetsråd? Og 2) Hva som kan være bra og hva som kan være utfordrende med fokus på a) åpenhet og det å si fra, b) å ta ansvar for seg selv og c) å ta ansvar for andre.

2.2 Intervju med elever, lærere og skoleledelse, vår og høst 2019

Intervjuundersøkelsen er gjennomført i form av intervjuundersøkelse med semistrukturerte intervju som følger:

- Elevsamtaler med 27 elever i 6 grupper på 4-5 elever trinnvis, a 45 minutter: Andreklasse, femteklasse og syvende klasse, på Åsgård skole, og andreklasse, sjetteklasse og niende klasse på Sten- Tærud. Skolen ble bedt om å plukke ut elever fra klasser som har hatt varierende engasjement, og ikke bare de som har vært mest engasjert. Noen av elevene var også med i rettighetsrådet. Alle ble gjennomført i mai 2019.
- Ansatte: Individuelle intervju med skoleledelsen ved de to skolene (en rektor og en inspektør), fem lærere i de utvalgte klassene (gruppevis 3 + 2), to prosjektledere (sosiallærere) og en SFO-medarbeider. Intervjuene er gjennomført mai 2019, med unntak av skoleledelsen som er gjennomført høsten 2019.

De voksne er således et strategisk utvalg av personer som har roller, ansvar og erfaringer med å arbeide som rettighetsskole. Blant elevene er det et blandet utvalg. Dels elever fra Rettighetsrådene, dels elever som går i klasser som har arbeidet aktivt med rettigheter, og andre elever som kommer fra mindre aktive klasser.

Det ble gjennomført som semistrukturerte intervju, se intervjuguider, se vedlegg 3 og 4. Intervjuene varte fra 45 minutter til 1 time. Det ble tatt lydbåndopptak som ble transkribert. Innspillene fra workshop 1 og 2 har lagt grunnlag for utformingen av intervjuguidene.

2.3 Skolebesøk

Forskeren har besøkt begge skolene to ganger. Den første gangen deltok forskeren på omvisning på skolen, og møtte elever og voksne som fortalte om arbeidet med å være rettighetsskole. Den andre gangen var i forbindelse med intervju. Det errett av disse besøkene som er beskrevet i innledninga.

2.4. Bearbeiding av data

Dette er en kvalitativ undersøkelse, som undersøker barn og voksnes erfaringer med å være Rettighetsskole. Gjennom å undersøke deltakernes erfaringer med å bli rettighetsskole og deres oppfatninger av resultater, har hensikten vært å få kunnskap om rettighetsskolenes potensial for skoleutvikling. Som kvalitativ undersøkelse er det fokus på å få frem ulike variasjoner i hvordan barna og de voksne har erfart deltakelsen. Undersøkelsen får frem hvordan barn og voksne forstår hva det innebærer å være rettighetsskole og hvilken betydning de opplever dette har fått for de ulike aktørene. I disse erfaringene kan vi se noe av potensialet som ligger i Rettighetsskoler som konsept.

Hovedmaterialet er hva barn og voksne sier under intervjuene og hva barna har formidlet i workshopene. I tillegg utgjør mine observasjoner av hvordan barn og voksne samhandlet og snakket sammen under skolebesøkene og på Workshopene, kontekstuelle data, som intervjudataene sees i lys av. Et eksempel på dette er hvordan elever fra Rettighetsrådet inntok en ledende rolle under omvisning på skolene.

Materialet er analysert på følgende måte:

Først er det gjort en gjennomgående tematisk analyse av intervjuene med barna, og så av intervjuene med de voksne. Den tematiske analysen er dels åpen basert på tema som fremkommer i intervjuene, og dels styrt av intervjuguiden. Deretter er det tatt utgangspunkt i disse/følgende syv suksesskriteriene som er brukt i evalueringen av Rettighetsskoler i England (Sebba and Robinson, 2010), der dataene er lest på tvers av det både barn og voksne sier, med mål om å belyse ulike aspekter ved de syv kriteriene:

1. Kunnskap og forståelse av barnekonvensjonen
2. Relasjoner og væremåte (oppførsel)
3. Elevene føler seg bemyndiget til å respektere miljøet og rettighetene til andre lokalt, nasjonalt og globalt
4. Elever viser positive holdninger til inkludering og mangfold i samfunn
5. Elevene deltar aktivt i beslutningsprosesser i skolefellesskapet
6. Elever viser forbedret læring
7. Andre tema: Forankring, implementeringsutfordringer, samarbeid med UNICEF, ressursbruk og råd til andre

Barns og voksnes utsagn presenteres i stor grad hver for seg. Da variasjonene i materialet like gjerne er mellom elevene og trinnene på en skole, som mellom skolene, og undersøkelsen ikke er gjennomført på en måte som gir grunnlag for å forklare disse variasjonene, presenteres datamaterialet i hovedsak som en samlet analyse. Det vil likevel på noen områder skilles ut data fra den enkelte skole.

De fleste stedene i teksten introduseres et tema, med en eller flere påfølgende utsagn som belyser temaet. Noen få steder brukes formuleringer som «gjennomgående», «flere barn» og «alle», og der sitatet som følger bak disse avsnittene ansees som et nøkkelsitat som sier noe om et hovedinntrykk.

For å hjelpe forskeren til å i størst mulig grad kunne se og forstå erfaringene ut fra barnas perspektiv⁴ har forskeren rådført seg med barn fra Rettighetsrådene i tre workshoper. Barna har bidratt med innspill til utforming av intervjuguide, og delt erfaringer som har vært viktige i fortolkningen av det barn og voksne sier. I tillegg har elevene i Rettighetsrådene fylt ut et kartleggingsskjema, der de er bedt om å gradere viktige tiltak og endringer. Dette kan ikke ansees som et kvantitativt valid materiale, men gir et inntrykk, som bidrar til å forsterke inntrykket av det barn og voksne sier.

Analysen er ikke bare et resultat av hva de sier. Den er også påvirket av hva forskeren har observert av hvordan barn og voksne samhandler og forholdet seg til hverandre, og inntrykk av hvordan de snakker sammen, og de holdninger som kommer til uttrykk i dette. Det er derfor funnet formålstjenlig å ha en del lengre sitater, samt korte utdrag av samtaler fra intervjuene, med formål å gi leseren innsyn i dette.

2.5 Forskningsetiske betraktninger

Rapporten er ikke en evaluering, i den forstand at den sier noe om effekten av Rettighetsskoler. Den beskriver erfaringer fra sentrale aktører på to skoler som begge hadde stor motivasjon og interesse for å prøve ut konseptet. Resultatene må sees i lys av at det er en kvalitativ undersøkelse som er gjort med et lite utvalg barn og voksne, og at målet er å beskrive erfaringer som kan si noe om konseptets potensiale. Undersøkelsens validitet styrkes av at undersøkelsen gjort i dialog og samtale med sentrale aktører over to år. Intervjuene gjort med sentrale aktører i ledelsen, med lærere som har konkrete erfaringer med konseptet. Undersøkelsen er også diskutert med elevene i Rettighetsrådet. Som barna i Rettighetsrådene selv påpeker om det de sier, kan de i Rettighetsrådet vanskelig vite hvordan dette oppleves for hele skolen. Samtidig kan de, i kraft av sitt arbeid i rettighetsrådet, betraktes som særlig egnet til å kunne ha kvalifiserte meninger om dette. Begge deler kan man si om de voksne, som alle har konkrete erfaringer med konseptet, og som deler sine erfaringer og tanker, sett i lys av sine erfaringer som skoleledere og lærere i ulike fag.

Det er lett å se aktørenes engasjement og begeistring i de erfaringer som beskrives. Samtidig kan vi lese at de også inntar en kritisk posisjon, noe som bidrar til å styrke troverdigheten.

På tvers av materialet er det noen opplevelser og erfaringer som fremstår entydige og samstemte. Noen ting handler om opplevelser av konkrete endringer, mens andre er mer ønsker eller tanker om de muligheter aktørene ser i arbeidsformen. Rapporten forsøker å skille mellom dette.

Noen steder setter barn og voksne sine beskrivelser og tanker i sammenheng med arbeidet med å være Rettighetsskole. Andre steder fremkommer dette implisitt, gjennom at dette er konteksten for intervjuene. Det kan være fare for at forskeren gjennom måten materialet presenteres i rapporten har skapt sammenhenger som ikke er der. Det kan også være at noen av de sammenhenger som beskrives er lærte forklaringer, på den måten at det ligger i konseptets ide en forventning om at fokus på rettighetene skal føre til forbedring på gitte punkt. Vi kan også se at både barn og voksne sier at det kan være vanskelig å si konkret hvilke endringer som har konkret sammenheng med at de

⁴ Svendby, Øien og Willumsen (2019, s 182) skiller mellom barnet i forskning som henholdsvis objekt eller subjekt, der... «Barneperspektivet vil si at forskeren ut fra teoretiske antakelser og/eller observasjoner forsøker å sette seg i barnets sted, men like fullt betrakter barnets situasjon utenfra. Barnets perspektiv innebærer at barnet selv inviteres til å kommunisere om sine erfaringer og sitt liv. Kunnskap fremkommer i interaksjonen mellom barnet og forskeren.»

er blitt rettighetsskole. Det er likevel et overordnet inntrykk at de opplever at konseptet har bidratt til å støtte opp om en positiv utvikling og arbeidet de gjør for øvrig.

Undersøkelsen er også påvirket av forskerens engasjement og interesse for barns medvirkning og deltakelse i samfunnet. En sentral motivasjon har vært nysgjerrighet for både hva slags potensial og eventuelle begrensinger konseptet Rettighetsskoler representerer, samt hva slags betingelser som muliggjør og vanskeliggjør dette.

Intervjuguiden etterspør både positive og negative erfaringer. Samtidig er det viktig å være oppmerksom på at målet har vært å undersøke arbeidsformens potensiale.

Forskeren har hatt med seg en oppmerksomhet omkring disse kritiske områdene i lesningen og analysen av materialet.

Elevene med foreldre/ foresatte og de voksne deltakerne i undersøkelsen, har undertegnet samtykkeskjema, både ved deltakelse i workshop, og ved intervju, se vedlegg 1 og vedlegg 2. Lydbåndopptakene er slettet.

Workshopene: Noen svakheter med å bruke innspill fra workshopene som datamateriale: Det var en stor gruppe og mange barn skulle gjennom mye på kort tid. Oppgaven på det første seminaret syntes å fungere for alle gruppene. Under det andre seminaret ble det vanskelig for de yngste å forstå hva forskeren ville. Under det tredje gav de yngste uttrykk for at de kunne bidratt med mer enn å tegne. Det var ikke mulig å skille mellom hvor elevene kom fra under workshopen.

Intervjuene: Under intervjuene ble det tatt lydbåndopptak, som er transkribert. Dataene er anonymisert, ved at det ikke er notert ned navn koblet til utsagn. Det blir heller ikke registrert personopplysninger knyttet til det enkelte barn med navn. I rapporten er utsagn i noen grad knyttet til kjønn og klassetrinn.

Dataene er behandlet i samsvar med Nord Universitets retningslinjer for databehandling. Prosjektet er meldt og godkjent av Norsk Samfunnsvitenskapelig datatjeneste, referansekode 805585.

Arbeidet med undersøkelsen kom i gang ut fra samarbeid mellom forskeren og UNICEF om et annet prosjekt. Forskeren har på selvstendig grunnlag utformet prosjektplan. UNICEF har dekket utgifter til transkripsjon av intervjuer, samt reiseutgifter for forskeren i forbindelse med feltarbeidet.

Rapporten har vært til gjennomlesning hos skolene og hos UNICEF, som har hatt mulighet for å rette opp formelle feil.

3.0 Resultater

Presentasjon av resultatene tar utgangspunkt i de samme suksesskriteriene som ble brukt i evaluering av rettighetsskoler i England (Sebba and Robinson, 2010).

3.1 Kunnskap og forståelse av Barnekonvensjonen og hva det vil si å være en rettighetsskole

3.1.1 Hva er en rettighetsskole?

I intervjuene beskriver elevene en rettighetsskole som et sted der «...vi bryr oss mer om rettigheter, hva vi har lov til og hva vi ikke har lov til og sånt». Det er et sted der barn og voksne sammen er opptatt av hvordan skolen kan bli bedre. Barna beskriver det som et sted der «vi passer på hverandre», «vi bryr oss» og «respekterer hverandre»: «Den tingen med å respektere hverandre, er kanskje den største tingen her på skolen, som jeg egentlig tenker på. Fordi på skolen her, så handler det mye om respekt.»

Flere av elevene snakker om hvordan det er å være en rettighetsskole. En tredjeklassing sier det slik: «Men det er jo veldig fint å være rettighetsskole da, fordi man kan jo tenke at ja, denne skolen er en rettighetsskole, så her kan jeg se min rettighet. Jeg kan si akkurat det jeg vil, og jeg skal ikke tvinges til å si noe eller noe sånt. Og så at hun ikke skal tvinges til å gjøre noe hun ikke vil eller sånt. Det er det man kan tenke på, på denne skolen, siden vi er rettighetsskole. At det der ikke kan skje, fordi det er mange som bryr seg om rettighetene her.»

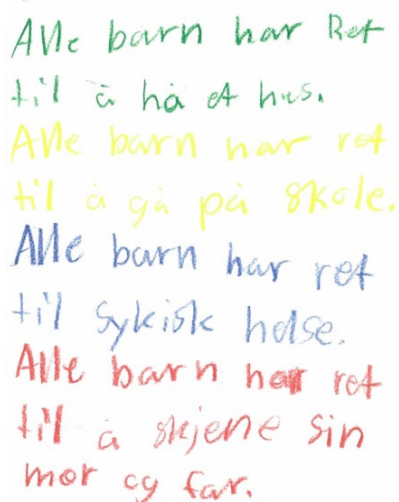
De voksne beskriver en rettighetsskole som et sted der barn får vite at de har rettigheter og plikter, både på skolen og hjemme. Det innebærer at en er opptatt av fremme elevmedvirkning og at barna i større grad enn tidligere er med i avgjørelser. Skolen arbeider systematisk, med trygghetsvandringer og handlingsplan. To sentrale fokus er det sosiale, og arbeid med språk/ begrep.

Lærerne ved begge skolene beskriver det som et velkomment initiativ, som passet godt med, og bidro til å forsterke skolens fokus. Det oppfattes som et godt rammeverk for å sette viktige tema på dagsorden, og at det har mye felles med andre satsinger, som for eksempel psykisk helse. De gir uttrykk for at dette bidrar til at satsinger gjensidig forsterker hverandre. De opplever at konseptet passer godt inn i forhold til den nye læreplanen og tilbyr et overordnet perspektiv, som ansees særlig egnet i norsk, samfunnsfag og KRLE.

Rettighetsrådenes forståelse av en god rettighetsskole⁵: En god rettighetsskole er en skole der alle har kunnskap om og viser respekt for rettighetene, og der det finnes synlig informasjon om rettighetene. Skolen har et synlig fokus på barn, der det vises respekt for barns egenverd. Det er en skole der barna er med og bestemmer, og som er preget av god kommunikasjon. Skolen er kjennetegnet av trivsel og trygghet, og er et sted preget av inkludering og vennskap, og med mindre mobbing enn andre steder. En skole som blir rettighetsskole får etterhvert bedre skoleresultater. Skolen samarbeider med UNICEF og får nasjonal synlighet og påvirkningskraft.

⁵ Dette er en sammenskriving av hvordan elevene i rettighetsrådene i Workshop 1 beskrev hva som kjennetegner en god rettighetsskole.

I det offentlige mediebildet presenteres ofte rettighetene sammen med foto av barn fra andre land. Det er derfor ikke åpenbart hva barnekonvensjonen handler om her i Norge. Et av barna er inne på dette: «Men jeg tror at litt av grunnen til at vi ikke tenker så mye over rettigheter i hverdagen er at i Norge så er det helt åpenbart at man skal få mat, man skal få rent vann, man skal gå på skole. Men det er ikke en selvfølge i andre land at de får mat og drikke hver dag. Det er ikke sikkert du får gå på skole. Og jeg tror at de tenker mer over rettighetene i sånne land da.»

Alle barn har rett
til å ha et hus.
Alle barn har rett
til å gå på skole.
Alle barn har rett
til sykelig helse.
Alle barn har rett
til å skje sine
mor og far.

Når barna i intervjuene ble bedt om å nevne hvilke rettigheter de kjenner, sa de følgende:

- Å si sin mening og at barn skal bli hørt
- Å inkludere de som står utenfor
- Å se ting fra andre perspektiv
- Alle skal få være trygge
- Alle ha rett til utdanning
- Alle har rett til å være seg selv
- Alle har rett til internasjonalitet
- Alle har rett til et godt hjem
- Alle barn har rett til fritid og lek
- Å ha forståelse for andre (på skolen og i andre land)
- Alle barn har rettigheter

3.1.2 Hva er en rettighet?

Hvordan beskriver så barna hvordan de forstår hva en rettighet som ide er? Når barna skal beskrive hva en rettighet er, bruker de ord som at det er en rett, respekt, ikke et ønske, noe man gjør, noe som er viktig eller en religion: «En rettighet er at man liksom har rett til ting»/ «Det handler om å respektere hverandre»/ «En rettighet er en ting som kan si for eksempel, alle barn skal få lov til å gå på skole. Det høres mer ut som et ønske, men istedenfor at vi sier det er et ønske, så sier vi at det er en rettighet.» / «En rettighet er noe man gjør, noe man bryr seg om» / «Vi har sikkert hatt litt sånne dumme ting her på skolen, men når det kommer til rettigheter så blir lærerne strenge på det, du tenker at du må skjerpe deg fordi du går på en rettighetsskole og jeg må følge rettighetene mine. Det er på en måte som religion, du følger den religionen på en måte. Men på en rettighetsskole så følger du rettighetene dine i stedet.»

I oppstarten var de voksne bekymret for om rettighetsfokus ville gjøre barna mer kravstore. De sier at de derfor hatt stor oppmerksomhet på hvordan de har snakket hva en rettighet er. De sier at de har hatt stort fokus på at en rettighet ikke bare er noe det enkelte barn har, men at det er noe du også respekterer at andre har: «Vi har hatt fokus, har du en rettighet så andre har rettigheter. Med rettigheter følger det plikter. Du har rett til å ytre din mening, men andre har også rett til ikke å bli krenket.» / «Det handler jo ikke bare om at vi skal bli enda mer kravstore på vegne av oss selv. Det handler om respekt for andre mennesker og respektere andres rettigheter egentlig.» / «For eksempel i møte med foreldrene, kan de si: «Mitt barn har rett på.» Men vi må sette det sammen med plikter. Ja, ditt barn har rett på, men for at de andre skal få sine rettigheter så får det noen konsekvenser for hvordan jeg kan oppføre meg. Og det begynner å prege elevgruppa også. Det er veldig bevisstgjørende for foreldre.»

En av ungdomsskoleelevene reflekterer over at det er behov for ulikt fokus i arbeidet med rettighetene på barneskolen og på ungdomsskolen: «De på barneskolen vokser jo fremdeles opp så de må lære seg å ha respekt for de andre barna og ta de med i leken. Men vi må kanskje lære litt mer om livet da. Og respektere andre mennesker enn å ta med andre i leken. Jeg tror det er veldig forskjellig da på hva som er relevant da for deres alder og for vår alder.»

3.1.3 En del av skolens grunnmur og en del av noe større

De voksne beskriver på litt ulike måter hvordan konseptet handler om alle og har blitt til en del av skolens grunnmur: «...det er annerledes enn mange andre sånne programmer enn man har. Det gjelder alle»./ «Det er en sånn allmenn grunnmursgreie. Det er jo det jeg tenker må være målet at det skal være rettighetsskole hele veien, og så har vi fag i tillegg. Og ikke fag og rettighetsskole i tillegg på en måte»./ «Og at alle som jobber med dette her til daglig, vi skal på en måte få det internalisert i måten vår å jobbe på, måten vår å snakke om ting på. At det er en naturlig del av det vi driver med på skolen».

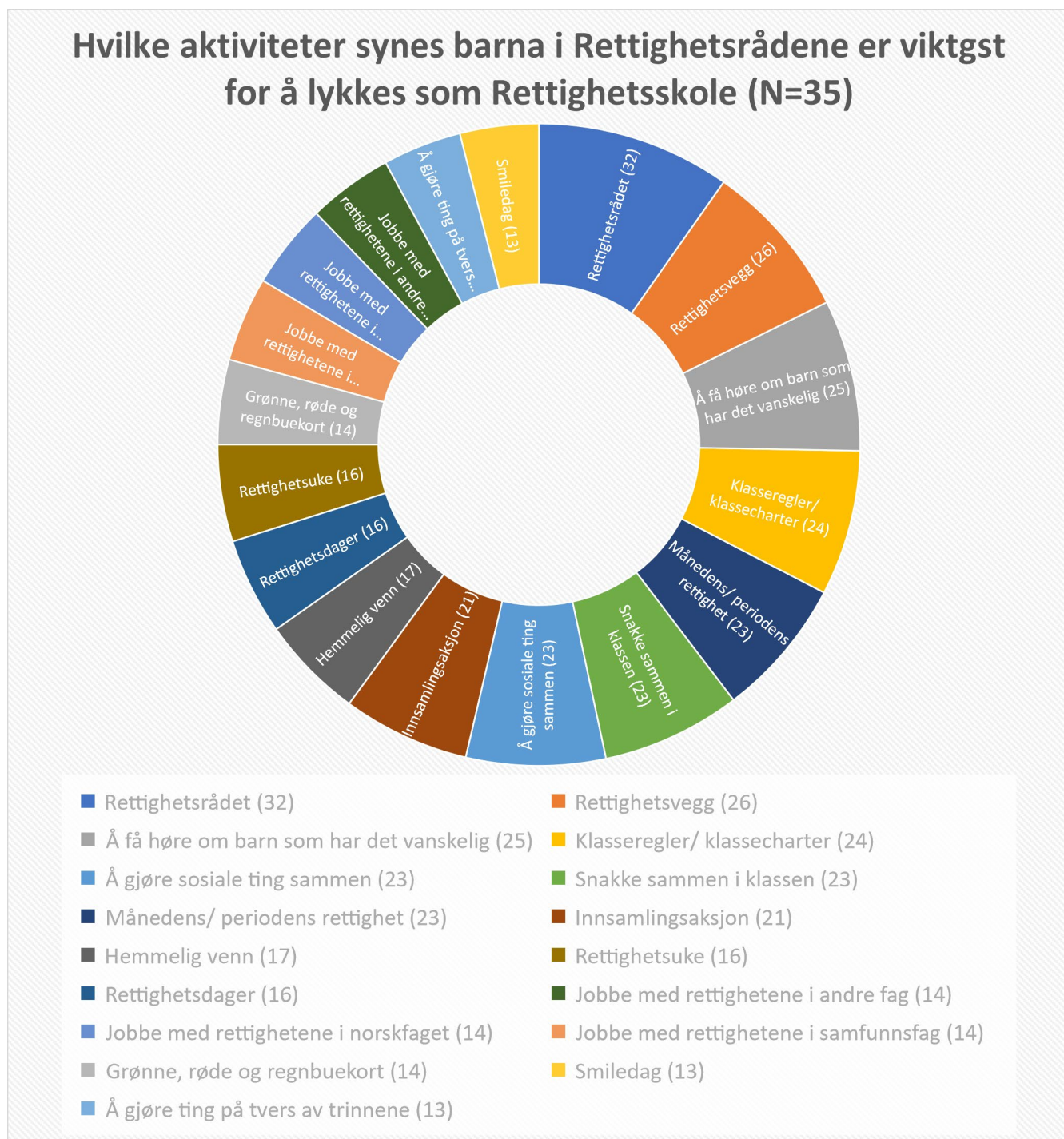
Flere av lærerne beskriver betydningen av det allmenne fokuset: «Når jeg ber elevene være fokusert i timen, kan jeg si at alle har rett til utdanning. Forskjellen er at det ikke er noe jeg bare finner på. Der noe som ligger utenfor meg. Jeg har flyttet det litt lenger opp.» / «Det er et redskap. For det gir meg stor trygghet i det at alle har rettigheter. Det som er din særrettighet, det er en rettighet for alle. Du får en trygghet for at dette skal være slik. Det er alles rettighet.» To av lærerne beskriver hvordan det at programmet er i regi av UNICEF gjør det mer samlende og større: «Den kanskje skiller seg ut ifra andre er den tryggheten. Det er UNICEF, det er FN, det er jo liksom ganske samlende utad i verden og, det er en big deal. Og jeg føler at det kanskje løfter det på alle arenaer. Både hjem til foreldre, til elever. Og ikke sant det er så mye man kan trekke inn i det og det er så relevant i virkeligheten. Og med både FNs bærekraftsmål og du har barnekonvensjonen.»/

En av skolelederne opplever fokuset på barnets beste som samlende: «Barnes beste, det kan man tenke ulikt om. Det er ikke alltid godt å vite hva som er barnets beste. Vi må bruke tid på det. Men fokuset er hos alle. Vi møter foreldre der vi ikke tenker likt. Men har fokus på at begge parter ønsker barnet beste, så må vi prøve å finne noen felles kjøreregler. Det gjør at vi drøfter annerledes.» En koordinator knytter det til menneskesyn: Jeg tenker at det handler om menneskesyn og at man må tenke at alle er viktige da. Og litt hvordan man jobber, å endre litt hvordan man tenker skole, tenker undervisning, og tror det kan være veldig viktig. At man ikke er så veldig opptatt av her og nå, men at man tenker mere fremtid da. Hvordan skal disse barna bli gode mennesker i fremtiden da.»

De voksne ser det de gjør som arbeid med kultur, identitet og språk: «Jeg opplever et annet samhold. Både elevgruppa og i personalet at det er mer fokus på VI- skolen. Det er litt identitetsbyggende.» / «Dette er noe vi kan drive med mange år, som blir en del av kulturen. Jeg har ikke tro på programmer så skal alle gjøre det samme og likt- Jeg tror at dette endrer oss mer grunnleggende. Det endre mer identitetsbyggende.»/ «For første gang opplever jeg at det er i ferd med å bli en del av kulturen vår og språket vårt. Jeg hører stadig snakk om barns beste. Jeg merker det også i foreldregruppa. Det kan være alt fra at man møter foreldre: Ja men dere er jo en rettighetsskole. Det synes jeg å merke på elevgruppa. Det er med på merkevarebygging. På Åsgård er det sånn.»/ «Jeg hører dialogen dem imellom: Sånn gjør vi ikke her, vi er jo en rettighetsskole. Vi korrigerer hverandre på en ny måte, og har fått et nytt språk. Bevisstheten om barnekonvensjonen er høyere enn det den var.»

3.1.4 Hva gjør en rettighetsskole?

Hvilke aktiviteter forbinder så elevene med det å være rettighetsskole. Basert på intervjuene ble det utformet en liste over aktiviteter som elevene forbandt med det å være rettighetsskole⁶. Under den siste workshopen med Rettighetsrådene ble de 35 representantene fra Rettighetsrådene bedt om å rangere hvilke av disse aktiviteter de anså som viktigst. Elevene ble bedt om å rangere disse som «Veldig viktig, Viktig, Ikke viktig eller Vet ikke. Elevene ved begge skolene vurderte i stor grad de samme aktivitetene som viktigst:

⁶ I spørrearket falt vennebenk ut. Elevene har derfor ikke hatt mulighet til å rangere dette tiltaket.

Der er noen variasjoner i svarene til elevene på de to skolene. I listene under kommer det fram hvilke aktiviteter barna i rettighetsrådene ved de to skolene syntes er viktigst for å lykkes som Rettighetsskole

Sten-Tærud
Rettighetsrådet
Rettighetsvegg
Å få høre om barn som har det vanskelig
Månedens/ periodens rettighet
Å gjøre sosiale ting sammen
Snakke sammen i klassen
Klasseregler/ klassecharter
Grønne, gule og regnbuekort
Innsamlingsaksjon
Jobbe med rettighetene i norskfaget
Jobbe med rettighetene i samfunnsfag
Rettighetsdager
Hemmelig venn
Jobbe med rettighetene i andre fag
Jobbe med rettighetene i KRLE
Rettighetsuke
Omsorgsuke
Å gjøre ting på tvers av trinnene
Tegning/ formings-aktiviteter
Smiledag
Å leke leker som handler om rettighetene
Sang/ musikk
Guttegrupper og jentegrupper
Å holde demonstrasjon
«Mitt valg»
Å lage tankekart
Hjertedag
Rollespill /Debatt-skuespill

Åsgård skole
Rettighetsrådet
Klasseregler/ klassecharter
Å få høre om barn som har det vanskelig
Rettighetsvegg
Å gjøre sosiale ting sammen
Snakke sammen i klassen
Innsamlingsaksjon
Månedens/ periodens rettighet
Hemmelig venn
Rettighetsuke
Smiledag
Å holde demonstrasjon
Å gjøre ting på tvers av trinnene
Sang/ musikk
Rettighetsdager
Jobbe med rettighetene i andre fag
Jobbe med rettighetene i KRLE
Tegning/ formings-aktiviteter
«Mitt valg»
Å lage tankekart
Hjertedag
Jobbe med rettighetene i norskfaget
Jobbe med rettighetene i samfunnsfag
Omsorgsuke
Å leke leker som handler om rettighetene
Guttegrupper og jentegrupper
Rollespill /Debatt-skuespill
Grønne, gule og regnbuekort

Her kan vi se en ikke overraskende variasjon i svarene mellom de to skolene, ved at de fleste elevene ved Sten – Tærud, synes at «Grønne, gule og regnbuekort», syntes var veldig viktig eller viktig. Dette står neders på listen hos Åsgård, som ikke bruker dette.

Det er særlig elevene ved Sten Tærud som har krysset av for tiltak som de ikke anser som viktig: Rollespill, Gutte- og jentegrupper, Sang og musikk, Smiledag og Hjertedag. Det er noen aktiviteter der elevene ved begge skolene krysser av for at de ikke vet om er viktige: Mitt valg, Omsorgsuke, Hjertedag, Gutte- og jentegrupper.

3.2 Relasjoner og væremåte (oppførsel)

Har det å være rettighetsskole hatt noen innvirkning på relasjoner og væremåte? Her er det noen temaer som dukker opp i beskrivelsene: Flere opplever at elever har blitt flinkere til å sette seg inn i andres perspektiv, ta hensyn til og vise omsorg for andre, styrket klassemiljø, gitt tryggere relasjoner, bedre konfliktløsning og at dette har endret måter de er sammen på skolen og i fritid.

3.2.1 Om å sette seg inn i andres perspektiv.

Både voksne og elever forteller om at skolen på ulike måter har vektlagt at elevene skal få hjelp til å sette seg inn i andres perspektiv. Dette handler på den ene siden om å gi elevene økt forståelse for andres livssituasjon, og derigjennom toleranse i møte med atferd man ikke umiddelbart forstår.

For det andre kan det handle om å få et blikk for andre som kan trenge omsorg: *«Jeg tenker mye mer om hvordan barn har det.» / «Vi ser det fra et litt ståsted enn vi gjorde før. Fordi før var det sånn at vi ikke tenkte så veldig mye på det. Men nå så tenker vi mer på det.»*

For det tredje handler det også om å gi elevene strategier til å se andres synspunkter i konfliktsituasjoner, der to elever utdyper: *«Det er kanskje lettere å tenke at «hans mening er jo faktisk mer rett enn min» hvis du faktisk klarer å forstå, hvis du tenker mer på hva den andre tenker istedenfor på at du skal ha rett. Så er det lettere med å bli enig. Han andre mener faktisk noe som er riktig, så kanskje jeg har feil faktisk.» / «Hvis du ikke klarer å se det fra den andres personen sin synsvinkel, så kan det være ganske vanskelig å klare å ordne opp i de store problemene.»*

3.2.2 Om å ta hensyn til og vise omsorg for andre

Flere av barna beskriver at de ikke bare har blitt mer oppmerksomme på andre barn, men at de har fått en opplevelse av at de tar mer hensyn til og viser mer omsorg for andre: *«Vi viser mer omsorg» / «Før var jeg kanskje litt dårlig på å ta med noen på leken. Men nå er jeg mye bedre.»*

3.2.3 Klassemiljø og relasjoner

Bedre klassemiljø og tryggere relasjoner, er det elevene selv trekker frem på når de får åpne spørsmål om hva rettighetskoler har bidratt til: *«Før vi snakket om rettighetene ble noen i klassen vår med jentene utestengt og sånn. Men etter at vi har snakka om dette med rettigheter så har det på en måte stoppet. Så nå er folk på en måte ikke utestengt og de blir ikke plaga eller noe.» / «Jentene er nå venner. Det blir ikke like mye drama som før. Før var det drama hver eneste dag og folk krangla hver eneste dag og lærerne måtte bry seg om det. Og det tok jo vår skoletid. Men nå så er det kanskje en gang iblant.» / «Vi har snakka mye om det, og har funnet ut at vi må klare å være venner for å få det til å funke, for at man skal klare å lære ting. Og at det ikke er noe gøy å bli utestengt og at alle fortjener å ha en venn eller to. Vi har bare måtte tenke på den måten.»* Den ene femteklassegruppen fra Åsgård snakket mye om hvordan skolen har brukt rettighetene til å snakke om banning, og at de har fått en forståelse for at det å banne eller kjefta på noen kan oppleves krenkende for andre.

Noen er inne på at relasjonsarbeid er en never ending story; *«Men det kommer jo tilbake igjen»*, som har behov for et kontinuerlig fokus.

Elevene fra ungdomsskolen er usikre på om arbeidet med rettighetskoler har hatt noe å si for dem på dette området.

3.2.4 Konfliktløsning:

Elevene gir uttrykk for at det har blitt mindre krangling på begge skolene. De setter dette i sammenheng med at de har lært måter å tenke på og strategier i møte med konfliktløsning. Flere gir uttrykk for en forståelse for at det kan være viktig å se en sak fra flere sider: *«Ja, for at det kan godt hende at du kan ta litt fra din side, og så litt fra han sin side. Så kan du sikkert ta det litt sammen og så har du kanskje en ting å gjøre, for eksempel.»*

To syvendeklassinger snakker om betydningen av å lytte til andre: A: «Man vil få sin mening frem da, at man skal på en måte vinne. Men det vil jo han andre også, så dere må jo bli enige. Hvis det er sånn «Jeg vil!» «Nei, jeg vil!» hele tiden. B: «For mange har jo lyst til å si sin mening, og jeg tror det kan være lurt å kanskje høre den andre sin mening først. For jeg tror at det som kan skape store krangler og konflikter, er at man ikke vil høre på den andre sin mening før du har sagt din mening. Og når begge parter gjør det så blir det jo, da kommer jo ingen mening frem. Så jeg tror det er lurt å av og til la den andre få snakke først da.»

En gruppe femteklasseelever opplever at de har blitt flinkere til å både forebygge og håndtere små konflikter selv: «Nå forstår vi jo faktisk alt dette her og klarer å finne ut av hva vi må gjøre selv og sånt. Før måtte vi alltid ha hjelp av voksne. Men nå har vi lært oss at vi må klare å ordne opp i små saker selv, fordi de voksne har jo ikke alltid tid til å ta seg av slike småsaker i forhold til de store også.» / «Jeg tar liksom ansvar. Så hvis jeg ser noen krangle så vil jeg helst løse opp i det. Jeg husker at forrige uke så så vi noen som begynte å slåss. De gikk i rundt andreklasse tror jeg. Så kom jo vi som spilte fotball på banen og løste det opp. Da fungerte det. Det er jo koselig å se at de har blitt venner igjen og at vi har hjulpet dem, det er jo en følelse du får.»

De opplever at arbeidet med rettighetene har gitt strategier for å arbeide med å løse uenigheter: «Vi er ganske mye uenig om ting, men vi finner fort ut av det og vi tar frem det som kan skje og det som ikke kan skje med ting. Så finner vi ut at kanskje det var lurt likevel. Og så blir vi bare enig om ting med en gang. Istedenfor at vi skal bruke hele friminuttet vårt på å finne ut hvordan vi skal gjøre ting eller for eksempel man på slåballen, for da har man jo lov til å ta folk med å kaste ballen på dem, og at hvis personen sier at «nei, den rørte meg ikke» eller «jeg var inne i ruta først» så må vi bare respektere at det var det da og spille videre. Enn at vi skal lage konflikter ut av det og lage konflikter ut av det. For etter hvert ender det jo med at vi ikke får lov til å spille mer.»

3.2.5 Fotballbanen, hjem og fritid.

Idrettsarenaen er et av de område elevene henter flest eksempler fra i forhold til konfliktløsning, respekt og inkludering: *«På fotballbanen, der er der det blir mest krangling og slåssing»/ «Før når vi ikke var rettighetsskole, så var det mye mer banning på fotballbanen og sånt. Det var liksom sånn at hvis du bomma på mål, så automatisk så sa man et banneord. Og før så var det litt røffere og slemmere språk på fotballbanen. Hvis du bomma på åpent mål eller alene med keeper så var det sånn «Det var sjukt dårlig!» og sånt. «Bare gå vekk, du er ikke noe god!» Nå er vi liksom sånn «Det går fint, du klarer det neste gang!» Det er også fra leken at barna gir eksempler når de blir bedt om å utdype de de sier om at de har blitt flinkere til å vise omsorg og inkludere hverandre: «Da inkluderer vi hverandre. Og spør om de vil være med å leke hvis de ikke har noe å gjøre på den dagen for eksempel.» / «Og da følte vi at folk faktisk hadde lyst til å inkludere oss.»*

På spørsmål om de tar med seg det de har lært til hjem og fritid, gir de litt ulike svar. Noen snakker om hvordan de bruker det de har lært i møte med søsken: *«Vi mister ikke egenskapene våre når vi går hjem fra skolen».* / *«Nå har det blitt at et er veldig mange som møtes på stadion og spiller fotball der eller noe. Og da er det på en måte, jeg føler at da følger vi på en måte reglene.»* En annen er mer skeptisk til hvilken betydning det de har snakket om, har på fritiden: *«For da tenker man når man leker at det er mindre regler og sånt. Da kan jeg bare banne så mye jeg vil.»*

3.2.6 Voksnes opplevelse av arbeid med relasjoner og psykososialt miljø

Hovedinntrykket fra samtalen med de voksne bekrefter inntrykket barna gir. De voksne opplever at satsingen har bidratt til å forsterke fellesskapsfølelse, vært et redskap for å arbeide med sosiale spørsmål. De gir uttrykk for at konseptet har hjulpet dem å tematisere mobbing, inkludering og konfliktløsning på måter som har bidratt til forbedring på dette området. En av koordinatorene setter dette i sammenheng med trygghet: *«Jeg tenker at det skaper veldig mye trygghet da. At de føler de kan si ifra og at de føler at de blir tatt på alvor. Og jeg opplever at, hvis man tar sånn enkelttilfeller, så opplever jeg at man ser at de endrer seg og da. Selv om ikke mobberen blir borte og alle disse tingene her, så ser man at de blir tryggere på at de voksne ser og følger med ikke sant. At de blomstrer litt mer, blir ikke så tung til sinns. Nå tenker jeg på de som kanskje har hatt det litt ekstra tungt da. Men jeg tror nok at det har mye med trygghet å gjøre. De føler at de blir sett og hørt, og tatt på alvor. Det går an å gi beskjed hvis det er noe. For du merker veldig tydelig de elevene som ikke blir hørt. Og så ser du at de kanskje blir det men de føler at de ikke blir det. De blir ofte tunge og triste. Jeg tror kanskje det er det viktigste.»*

En av skolelederne setter ord på hvordan det har hjulpet dem i arbeidet med konfliktløsning: *«Vi har blitt flinkere til å høre alle sider i en konflikt. Vi har blitt flinkere til å forstå. Vi har en setning vi har løftet høyt: Det finnes ikke vanskelige barn, men barn som har det vanskelig. Det er en setning som gjør noe i møte med barn. Per er ikke den håpløse, men en elev som sliter, og som vi må finne måter å møte på en annen måte. Jeg tror at det gjør oss hakket tryggere i møte med foreldre i den type konflikter. Vi evner å ta inn barnekonvensjonen, det blir et trygt fundament. Det er barns beste, der er der vår lojalitet ligger. Det har jeg som rektor sett på som viktig i møte med foreldre som krever mye for oss. Og i møte med barn som ikke har det bra. Da er det min jobb å ta det opp, min jobb er å løfte frem hva som er barns beste.»*

En lærer gir et annet eksempel: *«Vi har snakket en del om det at elevene skal være trygge. Har vært en bevisstgjøring på hvordan løse konflikter. For eksempel nå har det vært krangel om klasseballen*

mellom guttene og jentene. Rettighetene var at alle skal bli hørt og kjenne seg trygge. Så fikk elevene uttrykke sin mening. Argumentere for hvorfor, og de andre måtte lytte. De fikk mulighet for å uttale seg først. Det er fort gjort at ta avgjørelsen for de. Men de har fått lov til å si sin mening.»

De voksne opplever at arbeidet har særlig betydning for de som sliter og strever, men at arbeidet er betydningsfullt for alle elever: «*Det har positiv effekt på alle. For de som utfordrer oss og som strever med mye. Det har vært et løft for de. Selv hårspennejenter, de som alltid oppfører seg. Selv der, så handler det om en annen bevisstgjøring...(...). Elevene profiterer på det uansett hvor de er i sjiktet.*»

3.2.7 Sammenheng mellom endringer og arbeidet med å bli rettighetsskole

Et sentralt spørsmål er hvor mye av de endringene som elevene beskriver har sammenheng med at skolen er blitt rettighetsskole. De voksne peker på at skolene alltid har vært opptatt av slike spørsmål, og at de opplever at konseptet har forsterket allerede pågående prosesser. Elevene er inne på at det de har lært og endringene også kan ha sammenheng med at de er blitt eldre, og forstår mer. En av lærerne er usikker på om hun kan se endringer elevene imellom: «*Hvis jeg tenker årene jeg har jobbet her. Det er mer adferd. Men om vi tenker konflikter eller synlig mobbing, så er den gått ned. Har det blitt bedre? Eller er det blitt mer usynlig? Vet ikke.*»

3.2.8 Spørsmål og dilemmaer i arbeid med relasjoner

I samtalene med barna er det noen spørsmål og dilemmaer som barna er opptatt av og som aktualiseres i arbeidet med relasjoner. I samtale med rettighetsrådene på Workshopene, sier de følgende om dette:

Åpenhet: Det kan på den ene siden være bra med åpenhet. Det kan gjøre det lettere å si ifra, og lettere for andre å bry seg. Men dette kan også være vanskelig. Det kan være sårbart å eksponere seg, og lettere å bli såret.

Å ta ansvar for seg selv: Det handler om å si ifra, sette grenser, og for eksempel be om å få være med å leke. Fordelen er at det kan være fint å tørre å si ifra og å ikke ha det vondt med deg selv. Ulempen at man kan føle det er sin egen skyld, og at man selv må ta et ansvar som det kan være vanskelig å ta. Det kan også være at man tenker mye på seg selv.

Å ta ansvar for andre: Fordeler er at elevene kan hjelpe uten innblanding av voksne. Det kan bli mindre krangling og mobbing. Elevene kan bli glade for hjelp. Ulempene kan være at du blir innblandet selv, og at elever kan bli sure på deg fordi de ikke vil ha hjelp. Du kan ta side og gjøre ting urettferdig. En kan glemme seg selv og sine egne problemer. Noen ganger er det også enklere å snakke med en voksen.

3.3 Elevene føler seg bemyndiget til å respektere rettighetene til andre lokalt, nasjonalt og globalt

Med bakgrunn i samtalene kan det synes som at elevene forbinder arbeidet med rettigheter først og fremst på et lokalt og globalt nivå, og at de i liten grad snakker om det på nasjonalt nivå. Når de snakker om rettigheter på globalt nivå, snakker de om fattige barn som ikke har mat, ikke får gå på skole eller er i fare, for eksempel ved krigshandlinger. I relasjon til dette snakker de om at de kan bidra med å samle inn penger til barn i andre land. Noen snakker om at slike tanker får dem til å bli

mer takknemlig for det de selv har. To barn er inne på tanker om at de kanskje må gi av det de selv har.

Mest snakker de om barns rettigheter lokalt. Gjennomgående uttrykket barna jeg snakket med en forståelse av at rettigheter er noe som alle har: «*Du må følge rettighetene dine, og andres*». Det handler om egne rettigheter «*at man har rett til å bestemme det selv. Om det man vil gjøre selv*», og «*at barn og voksne skal vite at man ikke skal gjøre slemme ting*». Det handler om andres rettigheter: «*Jeg tenker mye mer på hvordan barn har det*» / «*Vi har faktisk forstått at de har ikke rettigheter til at vi skal gjøre det her mot folk. De har rettigheter til å få lov til å leve sånn som de er. At vi ikke skal dømme folk på hvordan de ser ut eller hvordan de er*». For flere av de eldste barna handler det om å vise respekt: «*Du respekterer alle for hvem de er*». / «*At man må vise respekt for dem, selv om de virker litt slemme og sånt*». Andre ord barna bruker er å være snill, ikke være slem eller å vise hensyn.

Flere er inne på rettighetene som en bevisstgjøring, som noe som får dem til å tenke seg om: «*Når vi har sånn rettighetsskole, da snakker man mer om rettigheter, andres rettigheter. Da får man folk til å tenke over rettighetene til andre. Tenke over før man gjør ting*». / «*Så skjønner man litt mer når man skal gå og når man skal bli*» / «*At vi har funnet ut av hva vi faktisk må gjøre og hva vi må ta hensyn til*».

En snakker om rettighetenes funksjon: «*Rettighetene skal jo gjøre en person til en bedre person. Og stoppe mobbingen og plage folk*». Vi kan se hvordan barnet kobler forståelse til handling, noe som kommer til uttrykk hos flere, der et gjennomgående inntrykk er at barna evner å eksemplifisere en praksis (hva man bør gjøre eller ikke gjøre) som følger med rettighetene. Det finnes flere eksempler der elever snakker om hvordan de voksne, bla med henvisning til barnekonvensjonen, har hjulpet dem til å se det de gjør i en større sammenheng. Dette kan vi for eksempel se der barna snakker om sosiale medier. Her med et utdrag fra en syvendeklassings refleksjoner: «*Det kan jeg faktisk fortelle litt om. For en krangel jeg hadde med en kompis, så begynte vi å si mye shit til hverandre på sosiale medier og alt sånt. Og vi visste jo ikke, vi tenkte ikke på konsekvensene der. Du vet ikke hvordan den personen føles bak den skjermen. Så det var sånn at etter hvert så skjønte jeg «Herregud, hva er det jeg har gjort?» Det var sånn instant regret når jeg sendte de tingene. Det som fikk meg til å forstå var at vi hadde snakka litt i timen og alt sånt og så skjønte jeg at folk blir faktisk veldig mye såra på internett, på grunn av at mange folk sier mye dritt om deg. Og det kan sikkert nedsette deg og gi deg litt press og alt sånt. Så hvis vi på en måte forferdeliggjør alt, så blir det litt sånn derre «okei». Og så hvis det er mange som sier det på netter, fordi på nettet så kan jo alt spre seg forferdelig fort, så er det sånn at plutselig så er mange enig om det*».

Vi har tidligere vært inne på hvordan elevene ser rettigheten i sammenheng med demokratiske prosesser for problem/ konfliktløsning. Dette settes av noen i sammenheng med en forståelse av hva det vil si å være en del av et felleskap: «*Du kan ikke bare tenke på deg selv*». / «*Det skal ikke være sånn at jeg har lyst på mitt eget sted hvor jeg vil ha en trampoline, det er ikke lov å si. Man skal liksom si det som kan hjelpe skolen*».

To syvendeklasser setter rettighetene i sammenheng med makt og innflytelse: «*Det gjør at ingen kan misbruke makten sin. Fordi det har uansett ikke noe å si fordi jeg har rett til det. Altså, det går ikke an at du sier at jeg ikke kan det, for jeg kan det jo uansett*». / «*Elevene føler at de har litt mer makt nå*».

At meningen deres faktisk betyr noe nå. Enn det de gjorde før». De samme elevene kobler ordet ansvar til rettighetene, og en sier det slik: «Og jeg tar liksom ansvar. Så hvis jeg ser noen krangle, så vil jeg helst løse opp det. Jeg husker i forrige uke, så var det noen som begynte å sloss. Så kom jo vi som spilte fotball på banen og løste det opp. Da fungerte det.»

Opplever så elevene seg bemyndiget til å handle? De voksne mener å se spor av at elever er blitt bedre til å si ifra, at de reflekterer bedre, og opptrer mer respektfullt: *«Men jeg føler jo hvert fall det da, at de er flinkere til å si ifra.... Jeg syns de reflekterer bedre nå enn tidligere. Når jeg hører de yngre også prate, det er en annen måte å løse konflikt på. Jeg føler det er lettere å få de til å forstå. At han har jo også rett til å få lov til å leke ute i friminuttet. Hun har også rett til å si hva hun mener, at hun er misfornøyd, selv om du ikke syns hun burde være det. Det er litt lettere å få de til å se ting utenfor sin egen boble da. For barn er jo gjerne veldig i bobler når de er på barne- og ungdomsskolen. Litt sånne egoistiske bobler kanskje men som er naturlig når man er barn. At de kan bli litt større da, og inkludere.»/ «De er bedre på å korrigere hverandre. Jammen vi er en rettighetsskole, og det er ikke greit her. Hvis jeg har møte med dem etter en konflikt. Så kan jeg uttale meg uklokt. Så sier de: Jammen, vi er jo en rettighetsskole. Det blir et trumfkort i kommunikasjon».*

En lærer opplever at konseptet gir elever og voksne verktøy som styrker handleevnen: *«Gjennom at vi jobber med rettighetene som vi gjør, gir vi de de noen verktøy på hvordan de skal håndtere situasjoner. Husker jeg hvordan jeg skal reagere for at for eksempel andre skal være trygge.»*

3.4 Elever viser positive holdninger til inkludering og mangfold i samfunn

Når det gjelder spørsmål som omhandler inkludering og mangfold, knytter barna uoppfordret arbeidet med rettighetene til barn som blir mobbet og ikke har noen å være sammen med, de som har vanskelige hjemmeforhold, flerspråklige og nyankomne flyktninger spesielt. De nevner ikke på eget initiativ barn med funksjonsnedsettelse.

På spørsmål om noe har blitt annerledes etter at de begynte med rettighetsskole, er et tema som alle gruppene kommer inn på. Det er at de tror at de i større grad viser forståelse for de som ikke har det bra, og at de har blitt bedre til å inkludere dem. En tredjeklassing sier: *«Hvis jeg så noen før, kanskje i førsteklasse, hvis jeg så noen som var alene. Så tenkte jeg at ja de har sikkert noen å leke med. Men nå hvis jeg ser noen er alene så går jeg bort og spør om det faktisk går bra.»* En femteklassing setter dette i sammenheng med at de er blitt rettighetsskole: *«Før når vi snakket om dette, så ble noen i klassen vår med jentene utestengt og sånt. Men etter vi har snakket om dette med rettigheter, så har det på en måte stoppet, så nå er på en måte ikke folk utestengt og de blir ikke plaga eller noe.»/ «Jeg vil si at vi er flinkere til å være hyggelige med hverandre. Før så var det liksom problem men det, at det ofte oppsto krangler. Det gjør jo av og til det nå også, men det gjør ikke det like ofte. Det funker på en måte bedre nå.» / «Før var det sånn at folk holdt andre ute siden de ikke var like populære og slemme og sånt.»*

Elevene i femteklasse – gruppa på Åsgård reflekterer sammen: *«Vi er mere åpne for hverandre nå.»/ «Hvis folk ikke har det så bra så inkluderer vi...(...)... Og hvis folk sier noen stygge ord til en person for eksempel, så er man med på å støtte hverandre og si at dette er ikke greit og sånt.» / «Det går egentlig veldig mye bedre enn det gikk når vi var en vanlig skole, fordi da var det mange som nesten ikke hadde noen å leke med. Mange som ikke ble inkludert, mange som banna til hverandre, mye*

stygt språk» Flere av barna opplever at skolene i enda større grad enn tidligere, har tematisert toleranse. «Og da er det flere andre kulturer på skolen og da lærer vi oss å tolerere andres meninger. Og ikke lage noe stor deal ut av det.» / «Man kan være seg selv, uten at noen sier noe om deg».

Ved begge skolene forteller både barna og de voksne om hvordan de voksne både gjennom å gripe inn i konkrete situasjoner og ved å gi barna ulike typer oppgaver og øvelser, utfordrer barna til å se den andres perspektiv, der barnekonvensjonens bestemmelser brukes som omdreiningspunkt for samtale om hvordan man bør handle i en slik situasjon. Et eksempel på dette er fra en samtale i den ene gruppa med femteklassebarn, der de forteller om at en av de voksne har tematisert hvordan det kan være å komme til Norge som flyktningbarn: *«Vi lar de tegne opp hvordan de har det, sånn at vi kan se hvorfor de er litt sånn. Fordi de har jo vært gjennom veldig mye dumt.» / «Ja, krig. Og da er det jo ikke rart at de vil slåss og sånt. De får veldig mange vonde tanker i hodet.» / «De kommer kanskje ikke over det som har skjedd.» / «Det kan være noen i familien deres som har blitt drept, så da har de lyst til å slåss og alt det der.» / «Vi skjønner mer av hvordan de har det. At de har vært gjennom masse ting.» / «At man må vise respekt for dem selv om de virker litt slemme og sånt.» / «Vise respekt og være snill.» / «Men de er jo kanskje veldig snille, men de ser kanskje ikke bare sånn ut fordi de har hatt det vondt.» / «Vi må bare gi dem en sjanse.» / «Inkludere dem selv om de ikke er i klassen.» / «Og de er jo ikke fra Norge, så det er litt vanskelig.» / «Og man må snakke litt tydeligere til dem.» / «Man må jo behandle de likt som andre.» / « Hvis ikke føler de seg sikkert bare dumme eller noe. Altså vi er jo ikke sånn «Å hei, hei!», men helt vanlige. Noen ganger er vi ekstra snille, men det er bare for å vise ekstra hensyn». Samtalen fanger både nyanser og utfordringer i inkludering. En ting er forståelse og vilje til inkludering, men det kan likevel være krevende å få til.*

3.4.1 Kritiske refleksjoner rundt vennebenken.

Et av tiltakene skolene har iverksatt er en vennebenk: *«Vi hadde en sånn vennebenk. Det var sånn at hvis du ikke har noen venner å leke med, så kan du dra til den vennebenken, og hvis det er en til der som kommer, så kan dere to leke.» / « Og da kan noen se det og så kommer de bort og spør om du vil leke.» En femteklassing synes det er et fint tiltak: «Ja, fordi på en måte eller når vi hadde den vennebenken så var det kanskje tre stykker hver uke på en måte som satt der, og da på en måte føler man at det går helt fint på en måte å bare si ifra og hvis jeg ikke har noen å være med så går det helt fint fordi jeg føler meg velkommen». Andre tenker annerledes: «Jeg synes ikke at det har hjulpet, det har ikke gjort så mye egentlig» / «Det pleier stadig å sitte to på benken. Men det er litt sånn at det at de kjenner jo hverandre ikke, for kan vil jo helst leke med de i klassen» / «Fordi det er liksom ingen som tar initiativ til å gå til den personen fordi man ikke kjenner den».*

Både under den første workshopen og i intervjuene reflekterer og samtaler elevene over hva som kan være problematisk med vennebenken: *«Det er liksom flauere å sette seg på en benk alene hvor folk skal komme bort til deg, enn å stille seg i en krok hvor ingen ser deg.» / «Men så er det jo ikke så mange som tørr å sette seg på den benken å vise at de er alene. Kanskje de blir enda mere mobbet eller ertet for at de er alene. Så det stemte vi, jeg tror vi klassene stemte nei på det eller noe. Jeg tror de viste at vi ikke var enig så de droppet det tror jeg.»*

3.5 Elevene deltar aktivt i beslutningsprosesser i skolefellesskapet

Styrket elevmedvirkning og økt deltakelse er det andre punktet som både elever og voksne uoppfordret trekker frem som en vesentlig endring, og som de ser i sammenheng med at de er blitt Rettighetsskole. To åttendeklassinger sier: *«Lærerne lytter mer.»/ «Jeg tror kanskje elevene føler at lærerne bryr seg mer. At de voksne bryr seg mer om dems problemer. Og at eleven føler at de har litt mer makt nå. At meningen deres faktisk betyr noe nå. Enn det de gjorde før.»* Foruten et generelt inntrykk av at de blir mer hørt, beskriver elevene noen konkrete tiltak og områder der de opplever å ha fått mer innflytelse: Rettighetsrådet, Månedens/ periodens rettighet, Grønn, gul og regnbuekort (Sten-Tærud) og noen konkrete områder: Sanitærforhold, utforming av skolegården, trygghet i skolegården og elever som trivselsledere.

3.5.1 Rettighetsrådet

Elevene beskriver Rettighetsrådet som det viktigste tiltaket. Både elever som sitter i og utenfor Rettighetsrådet, gir uttrykk for at de opplever at elevene har fått økt innflytelse og makt gjennom Rettighetsrådet. Rådet bestemmer månedens/ periodens rettighet, deler ut grønn/ gul/regnbuekort (Sten-Tærud) og diskuterer hvordan skolen kan bli bedre til å følge opp rettigheten: *«Vi snakker jo om hva vi kan gjøre for å få folk mer til å tenke på det man skal gjøre, istedenfor å sitte stille og ikke tenke på det, og bryr seg litt mer om folk.»* På spørsmål om hvem som bestemmer mest på skolen, sier andreklassingene: *«Det er lærerne»/ «Jeg tror det er også litt rektor» / «Og Rettighetsrådet» / «Det er de som bestemmer hva vi skal gjøre.»*

En samtale mellom tre elever under intervjuet med 8. klasseelevene på Sten-Tærud viser hvordan elevene opplever at Rettighetsrådet har blitt en arena for reell innflytelse. Videre hvordan arbeidet i Rettighetsråd og Elevråd påvirker hverandre, og at endringer også kan ha sammenheng med at de blir eldre: Jente: *«Noen ganger, så er det ikke alltid de voksne som vet best. Jeg syns hvert fall på skolen så har elevene fått lov til å bestemme mye, mye mer nå. Hvert fall med Rettighetsrådet så er det nesten bare vi elevene som bestemmer da. Det er vi som kommer med alle ideene, det er vi som, hvis læreren kommer med noen ideer, så er det vi som bestemmer om vi skal gjøre det eller ikke. Så vi har fått vår mening og våre avgjørelser til mye, mer nå.»* / Gutt: *«Jeg tror det gjelder mest i Rettighetsrådet. Hva som blir bestemt og sånt. Fordi jeg kan ikke huske at det er så mye sånn i klasserommet og at man spør om hva de syns og sånt. Det er mest de som sitter i Rettighetsrådet som bestemmer.»* / Jente: *«Det er jeg enig i. Nå er det mer sånn at det er ikke sånn at vi spør klassen lengre. Elevrådsrepresentantene spurte klassen mere før, nå gjør de ikke det lengre. Det kan hende de gjør det for de mindre, men hvert fall når vi ble eldre, så slutte de mer å gjøre det.»*

Hvordan arbeider de så med å finne ut hva Rettighetsrådet skal arbeide med? På Sten-Tærud forteller en åttendeklasseelev som har sittet i Rettighetsrådet, om hvordan de arbeider: *«Vi i Rettighetsrådet er jo venner og vi snakker om problemer og sånne ting. Så vi tar jo disse problemene med i møter og skriver de ned. Eller så er det jo de elevundersøkelsene. Når vi ser på resultater, så er det jo for eksempel så og så mange som sier de har blitt mobbet, så og så mange føler det er utrygt å gå til skolen og sånne ting da. Og så skriver vi ned problemene.»*

Både femteklassingene og syvendeklassingene på Åsgård gir uttrykk for at hele skolen er med på å beslutte hva de skal arbeide med som Rettighetsskole. Femteklasseelevene forteller at elevråd og rettighetsråd har et felles møtepunkt med elevene på fredagene: *«På slutten av fredager så pleier*

alle fra femtetrinn å møtes i et rom og så sier elevrådet hva de har snakket om på møter og rettighetsrådet sier det de har snakket om. Og da får vi vite hvis vi skal ha rettighetsuke, når det er. Det er på en måte de som arrangerer det.» Elevene forteller hvordan dette er en arena de kan gi innspill til hva elevrådet og Rettighetsrådet skal arbeide med. For eksempel har de bidratt med ideer til utearealer.

3.5.2 Eksempel – Retten til privatliv

Et av områdene rettighetsrådet på Sten- Tærud skolen har arbeidet med, er retten til privatliv, der de har vært opptatt av sanitære forhold: «Vi har jo fått inn problemer som er på skolen for eksempel folk er flau over kroppen sin i dusjen eller folk synes det er ukomfortabelt desto eldre de blir i dusjen. Og da har vi disse problemene også har vi skrevet opp de, og så ser vi hvilke rettigheter som passer godt med disse problemene da. Hvilke problemer som kan bli løst inne for den perioden. Så nå jobber vi med at vi skal få sånne lette skillevegger i dusjen. For det er veldig mange som er ukomfortable eller venter til alle har dusja for å gå i dusjen og sånne ting. Så vi tenkte å ha sånn alle barna har rett til privatliv og sånne ting. Og at låsene på dørene skal være sånn lette å åpne og sånt. Men det er litt sånn større prosjekter som vi må snakke med rektor om da. Men vi prøver å fikse det så fort som mulig.»

3.5.3 Eksempel - Regnbuekort

Et annet tiltak som elevene på Sten-Tærud opplever de har stor innflytelse, er regnbuekort: «Hvis du holder på med sånne rettighets-ting så får du et sånn grønt kort. Og når du har 5 grønne kort så får du en premie. Og så er det tre gule, og så et regnbuekort. Og da kan man velge mellom noen ting. Og så kan man få premier. På det gule kortet tror jeg det er kantina eller å se på film eller noe sånt. Og på regnbuekortet så tror jeg det er film eller vaffel eller kantina». Elevene i rettighetsrådet går rundt i klasserommene og premierer de som har arbeidet med rettigheter. Ungdomsskoleelevene tror at det har bidratt til økt fokus: «Det har fungert bra synes jeg.» / «Flere har begynt å jobbe med det etter at vi fikk det, for folk har lyst til å få premier og sånt. Hvert fall de minste.» / «De på ungdomsskolen jobber ikke like mye med det. Hvert fall i fjor så var det ikke like mye. Men de på barneskolen er veldig flink med det. Sånn førsteklasse og sånt.» De voksne mener at det har vært viktig for å skape aktivitet og oppmerksomhet, og at det har hatt størst motiverende betydning for de yngste. «Det får elevene til å mase på lærerne»/ «En synlig symbolsk betydning, som sier noe om Rettighetsrådets rolle.»

3.5.4 Rettighetsråd og elevråd

Intervjuene etterlater et inntrykk av at barna oppfatter Rettighetsrådet som en arena som skiller seg fra Elevrådet. På samme tid fremkommer det i intervjuene ulike oppfatninger om hva som er elevrådets og rettighetsrådets rolle. Under den tredje workshopen ble elever bedt om å si noe om forskjellen mellom elevråd og rettighetsråd. De ble delt i tre grupper på tvers av skolene, som skrev ned følgende:

Elevråd	Rettighetsråd
• Opptatt av selve skolen • Opptatt av trivsel på skolen • Elevenes ønsker (behov) • Elevenes representanter • Flere saker de er opptatt av • Nye mål hele tiden • Passer på hva skolens penger brukes til • Samle inn penger til skolen	• Opptatt av skolen • Opptatt av elevenes trivsel • Opptatt av barna • Tar hensyn til barnas meninger/ rettigheter • Rettighetene i fokus • Vi jobber mot et mål • Holde elevene involvert og aktive • Mere makt

I den grad man kan lese en forskjell i dette, må det være at rettighetsrådene har ett mål, som handler om fokus på rettigheter, mens elevrådene arbeider med nye mål hele tiden, og har også innflytelse på fordeling av ressurser.

3.5.5 Barn opplever ikke alltid å bli tatt på alvor

Selv om hovedinntrykket er at elevene opplever at rettighetsskolen har bidratt til å de blir mer hørt, er det ikke alltid slik. I tre av gruppene gir barna uttrykk for at voksne ikke alltid tar barna på alvor, eksemplifisert med et utdrag fra en samtale i en av femteklassing - gruppene: *«Det er ikke så ofte vi blir hørt hvis vi sier noe. Og så hører ikke læreren eller den voksne på det. Men hvis en lærer sier akkurat det vi sa, så kan det at den personen hører på læreren og ikke på oss.»* / *«Det er jo litt trist at de hører bare på de voksne og ikke på barna så ofte. Ofte har jo barna rett og de voksne feil»* / *«De har kanskje trudd at barna tuller veldig mye med ting og ikke tar så mye ting alvorlig. Så at de tror at det ikke er helt sant»* / *«De tror liksom at de voksne har mere makt, så de kan liksom bestemme over oss og sånt. Så får vi liksom ikke alltid rettighetene våre heller.»*

3.5.6 Voksnes opplevelse av elevmedvirkning

De voksne opplever styrket elevmedvirkning og deltakelse som den mest betydningsfulle endringen ved å være rettighetsskole: *«De (barna) føler at de blir tatt mer på alvor og blir lyttet til. Jeg tror de føler de har en reell innvirkning.»* / *«De voksne har blitt bedre til å tenke barn og voksne inn i de samme beslutningsprosessene»* / *«Vi voksne har blitt flinkere til å ta med ungene på råd».*

En av skolelederne opplever at elevene har blitt flinkere til å fremme sin mening: *«Vi ruster elevene mer til fremtidens samfunn. De er med på medbestemmelse. De blir gode på å argumentere og diskutere...(...).... Det gjør mange av elevene bedre rustet. Det blir fine diskusjoner i rettighetsrådet og i klassene.»* Hun ser også endringer hos lærere: *«De har i hvert fall endret fokus i undervisningen. Bevisstgjøring av hvordan de underviser og snakker med elevene. Hvordan de lytter til elevene. Der hvor de tidligere har lyttet til eleven, lytter de mer.»*

Flere av de voksne opplever at de har endret måten å arbeide på, og at de har fått en ny forståelse av hva det innebærer å lytte til barn: «Vi samarbeider med barna på en annen måte»/ «Det er en måte å se og møte unger på, og lytte uten å legge ord i munne på dem. At de kan få snakke ferdig.»/ « Vi voksne tenkte at vi passet til å være rettighetsskole, og mente vi at vi hører på ungene. Og så gjorde vi ikke det slik en rettighetsskole tenker. Vi har tenkt at vi er veldig dyktig på å lytte til barn. Vi har tenkt at det har vært en del av vår identitet og at vi har vært på 70 %. Vi tenkte vi skulle få bekreftet litt, og få hjelp til å systematisere litt. Men det har kanskje vært litt sånn skinndemokratisk. Vi har utviklet oss veldig, både mange lærere og i rettighetsrådet. Som voksne kan vi manipulere på mange måter. Nå som vi er Rettighetsskole, blir barna tatt mer på alvor. Det gjennomsyrrer egentlig norsk lov, og nedfelt i kommunen. Men det er ofte ikke slik i praksis. Men nå får ungene diskutere hvilken rettighet vi skal ta neste gang. Det har vært en oppvåkning. Ting har kokt borti kål tidligere. Vi tar det elevene sier mer på alvor. Vi lytter mer.» / «Jeg tenker heller mer på at vi voksne har blitt mye flinkere til å tenke barn og voksne inn i de samme beslutningsprosesser og at vi er blitt flinkere til å ta med ungene på råd. Og ikke glemme perspektivet deres. Det er kanskje det jeg føler er den største forskjellen. Jeg føler at før så var det litt mer sånn at vi hadde det der, men så skjedde det litt mer sånn sporadisk og tilfeldig, mens nå er det spørsmål vi alltid stiller oss».

En lærer opplever at Rettighetsskole virkeliggjør ideen om at barn skal bli hørt på en banebrytende måte: «Jeg liker den der at elevene får en del makt. Så man følger liksom disse rettighetene med at de skal bli hørt. Det syns jeg er en veldig sånn viktig bit som er veldig ny på en måte, hvis man ser på hele skolehistorien. Så er det jo ikke sånn at de alltid har hatt den rettigheten med å bli hørt nødvendigvis nok. Og jeg tror det gjør at de syns det er litt morsommere og. At de ser at de faktisk blir hørt og at de har noe de skulle ha sagt. Så lenge man loser de litt i hva det, uten at det ikke bryter andres rettigheter igjen. Man snakker mye om elevmedvirkning og jeg syns ofte det kan være litt vanskelig hvor mye skal de bestemme hvor mye skal vi bestemme. Fordi jeg føler at ofte kanskje styrer lærerne litt for mye. Og tenker for mye på at vi kan ikke la de bestemme så mye men av og til når man slipper opp tøylene litt og sånne ting så plutselig kommer de jo med helt geniale ideer og nok ikke de ideene vi ikke hadde tenkt de skulle komme med. Og gjerne enda bedre enn det vi hadde tenkt å komme med. Og det tenker jeg at det samarbeidet, man må faktisk bli flinkere til å lytte til de og la de få prøve.»

En skoleleder tenker også at dette gir elevene bedre forståelse for demokratiske prosesser: «Noe kan vi endre og på noe blir vi ikke hørt. De får bedre forklaringer. Nå forstå de mer av hvorfor resultatet blir som det blir. Det er lettere å godta et nei hvis du får det forklart på en god måte.»/ «Noen ganger har de urealistiske ønsker og forventninger. Hva er reelt og mulig å gjøre noe med? For eksempel med skjermingen i dusj situasjonen, der vi ikke kan sette opp skillevegger nå. Det ligger i kortene at hele skolen skal renoveres. Hvordan reagerer elevene på det? Når elevene får en god forklaring går det greit. Jeg synes også at det hadde vært fint. Noe kan de påvirke, og noe kan de ikke påvirke. Så vi må vente til da. Det er en av tingene som skal tas opp i rettighetsrådet.»

På begge skolene forteller de voksne om hvordan barna dras inn i prosesser på ulike arenaer. På Sten-Tærud sier en: «Elever har deltatt på personalmøte og fortelle om det som ikke har vært trygt på skolen. På SU møter, så deltar også representanter fra Rettighetsrådet og forteller om det de jobber med.» På Åsgård sier en annen: «Det er en endring i måten vi tar barnas stemmer inn. I alle de ulike råd og utvalg, ressursteam, plangruppa, så er vi mye mer lydhøre for barnets stemme, at det er

viktig...(...)... Vi ser en fokusendring på at, det er ikke nødvendigvis at det skal være bra for meg som lærer, men det skal være bra for eleven og oss.».

Voksne på begge skolene beskriver hvordan barna blir pådrivere: «Elevene drar med de voksne», noe som også kan være utfordrende for lærerne: «Noen unger har skjønt det og blir irritert på lærerne.»/ «Og jeg tenker også at der er det jo så fint med elevene som pådrivere, nettopp at du har disse rettighetsråd-representantene på alle trinn. For er det da sånn at lærerne forsømmer seg i forhold til å holde rettighetsveggen ajour, det og liksom sette av tid og sånn så er elevene på. Og det er liksom ikke så lett for lærerne å overse». / «Og så har Rettighetsrådet deltatt på personalmøte flere ganger. Det har vært veldig vellykket. Når vi voksne har lagt fram, så blir det litt sånn, ja, ja. Det har jeg lært. Lærerne blir overrasket over hvor dyktige ungene er. For eksempel hvis lærerne ikke gjør inspeksjonen godt nok, de tar ikke ungene på alvor, de håndterer ikke reglene likt ute. Da har det hjulpet at ungene har kommet i personalmøtet og snakket om det.»

En koordinator forteller om et problem med plaging ute, som skolen har slitt med over flere år. Koordinatoren har snakket med lærerne til elevene som stod for plagingen flere ganger, men opplevde ikke at det hjalp. Så var det tre elever fra Rettighetsrådet som tok det opp. Etter å ha diskutert det i rådet, ba de om et møte med de tre lærerne. Det var ikke noe problem mer etter dette, og koordinatoren forteller: «Jeg har snakket med læreren etterpå. De var så dyktige. De visste ikke at elevene var sånn. Ungene hadde lagt frem at de var redd og sånn. Jeg opplevde at jeg hadde lagt det slik frem til lærerne, men de hørt det ikke. Jeg tror at jeg sa at elevene var redd, men det er annerledes når en gutt sier at «jeg er redd» enn at jeg sier at «han er redd».

Når elevene skal ha mer innflytelse, krever det at lærerne arbeider på en annen måte. To lærere snakker om at det kan være utfordrende, men også nødvendig: Lærer 1: «Vi må tørre å slippe oss litt løs vi også. For når du har den der trygge ramma som du vet du har planlagt alt dette skal skje, så er det liksom tryggere å vite hva som skal skje. Men når du slipper så vet du liksom ikke hva som skjer. Men det betyr ikke at det ikke blir noe bra.» / Lærer 2: «Når vi slipper opp, hva tenker dere? Vi følte hele tiden at de ønsket flere voksne ute i skolegården. Vi følte nesten at vi var mellom 15 og 20 voksne ute i storefri og hvert friminutt. Vi kan ikke være alle lærerne ute hele tiden, det må være litt rulling og pauser og sånt også. Men da er de litt sånn, okei, når vi la det fram at vi faktisk ikke har mulighet til å putte ut flere voksne uten at det blir et sårbart opplegg det også, «næmmen vi kan jo være ute, hvordan kan vi være mer synlig da? Vi kan ta litt ansvar.» Og da kom jo de med de ideene. Så det er litt den at hvis man bare stoler litt på at de kan komme med gode ideer og så la de få styre litt. Og så heller prøve da og hvis det ikke fungerer så er det en erfaring de trenger å kanskje ha erfart selv også. Og ikke alltid føle at det er vi som har siste ordet og sier nei det tror jeg ikke kommer til å funke.»/ Lærer 1: «Og så er det liksom det med å vise at vi stoler på dem og hører hva de sier. For det er noe med det å la dem bli hørt og så går det ikke, så går det ikke. Da har man i det minste prøvd. Å se at det er greit å prøve å teste ting også.»

Flere av de voksne snakker om det å gi slipp på kontroll, og en lærer utdyper: «En av de største utfordringene for lærerne på en rettighetsskole når man skal starte opp er det der å venne seg til å la rettighetsrådet ta en del styring på ting. Snu om litt på det uten at det sklir helt ut selvfølgelig. Men klare liksom det der gode samarbeidet med rettighetsrådet. En av de største utfordringene for lærerne på en rettighetsskole når man skal starte opp er det der å venne seg til å la rettighetsrådet ta en del styring på ting. Snu om litt på det uten at det sklir helt ut selvfølgelig. Men klare liksom det der

gode samarbeidet med rettighetsrådet. La de engasjere, la rett og slett elevene styre litt av engasjementet da. For jeg tror at man vinner mye mer på å la elevene spre et gode ordet, og at det ikke bare vi lærerne som sier, fordi...»/ «Jeg har nok tidligere gått ærende for ungene. Men det gjør jeg ikke lenger. Alt er opp til ungene. De husker alle avtaler. Jeg glemmer. Men ungene det er så viktig for dem.»

En av skolelederne sier: *«Lærerrollen endres med bevisstgjorte barn. Jeg hører noen lærere som føler seg litt utfordret. Og at man må svare litt annerledes. Elevene kan være litt mer kritiske i ting de spør om. Men det kan kanskje være mer krevende til tider. For elevene ikke alltid godtar alt som blir sagt og gjort.» Den andre skolelederen ser en endring i måten lærerne møter og snakker om og med elevene: «Jeg tror at de også møter elevene på en annen måte. Måten de snakker om elever. Det er på en måte mer fokus på at det skal skje på elevenes premisser. Det betyr ikke at de skal gi fra seg autoritet, men det handler om å kjøre andre prosesser. Et helt annet fokus. Det som var klasseregler før, som gjerne var negativt formulert, og lagd på lærernes arbeidsrom, lages nå i felleskap med elevene og i tråd med barnekonvensjonen. Vi har en annen struktur. Vi bygger strukturen en annen måte i klasserommet. Vi bygger orden og regler på en annen måte».*

3.5.7 Eksempler – Hvordan bruke rettighetene på en elevinvolverende måte?

Flere av de voksne kommer inn på at det for de yngste kan være vanskelig å se sammenhenger: *«De små er så her og nå, og det kan være vanskelig å se sammenhenger».* Nye rettigheter gir mulighet for å opprettholde fokus: *«Nå er det ny rettighet, nå må vi tenke hvordan skal vi jobbe med den da?»* *Så det tror jeg har hjulpet å holde det litt vedlike kanskje. Og så er det ikke alle som er like flinke på å følge opp, men det er hvert fall et fokus da.»*

Lærerne beskriver hvordan arbeider med å få elevene delaktig i arbeidet med de enkelte rettighetene gjennom å knytte det de gjør til rettighetene, og å vise hvordan det som skjer i skolehverdagen og det de arbeider med i ulike fag, har sammenheng med de ulike rettighetene. En av koordinatorene forteller: *«Hvis man sitter med en elev som for eksempel er kjemp rasende på en annen. Det kan jo godt være, hvor de er veldig raske på å si, at vi skal slå eller vi skal følge etter og ta hevn. Og da er det jo liksom det å stille spørsmål som «Hvordan kan du bidra til at barna har det trygt i skolegården?» Det er jo de tingene, det skal være trygt å være på skolen. Det er det vi har jobba mye med – trygghet. Og så snakker man litt rundt det da, at barn har faktisk rett til det å være trygge da. Og man skal ikke bli slått og man skal ikke oppleve de tingene, så det er jo mer samtalen rundt det. Det er jo veldig sjeldent at jeg drar inn sånn barnekonvensjonen sånn spesifikt, sånn her står det ... Men det er jo mer det at man snakker rundt det da. Da bruker man det i en samtale. Og så er de også mer reflekter enn mange da, opplever jeg. At de er mer reflektert rundt det at det stemmer jo det og jeg kan jo faktisk ikke gjøre for da bryter jeg med noen sine rettigheter.*

En lærer gir et annet eksempel: *«Vi har jobbet mye med det når det var det rundt diskriminering og å ha rett til privatliv og sånt. Så brukte vi på syvende trinn mye tid på disse artiklene som disse jentene med språk i skolegården, MeToo i skolegården og litt sånn prøver å dra det inn litt sånn aktuelle saker, og ikke bare sånn barn i Afrika som er fattige og de rettighetene. Men hvordan rettigheter har du på din skole? Og det hvert fall vekte en del engasjement hvert fall på syvende trinn, så sånn sett det å følge med litt i for eksempel Aftenposten Junior har vært veldig genialt. Fordi de har jo både utenlands og innlands. Så jeg brukte jo den ganske mye og knytta opp til månedens rettighet og prøvd å finne artikler. Og dra det inn i hverdagen og finne steder hvor de kan bruke sin*

påvirkningskraft. Ting som har med dem å gjøre, for eksempel bruk av smarttelefoner, bruk av sosiale medier, dra inn sånne typer temaer da. Ikke bare utenlands. Og så har vi dratt inn miljøtemaer og den biten av det. Dette med å ikke leve med kjempe forurensning, forsøpling, hvordan det er viktig at vi holdet det rent her. Men også kanskje hjelper til når man er på ferie. Sette det inn i litt sånne hverdagssituasjoner både stort og smått da. Trekker det ned på hva kan du gjøre her og hvorfor er det like viktig at du gjør det som om at de som bor i India hvor det er masse mere søppel gjør sin greie. Men vi må også gjøre noe her. Så vi har hatt det miljøperspektivet og privatlivet og sosiale medier. Det er på en måte de temaene vi har hatt størst fokus på som kanskje knyttes mest til det direkte da».

En lærer sier det slik: «Og det å jobbe mye med respekt da. For hverandre, for andre og hvordan man oppleves utad. Det er jo en sånn overgangsperiode nå hvor man begynner å tøffe seg mer men man er fortsatt ganske barn. Alle disse valgene de står ovenfor. Mye store valg for dem. Både i oppførsel, men og å velge hvem man skal være. Respekt mot andre rundt seg. At de har de samme rettighetene til å bli hørt. Så vi brukte de mye på sånn arbeidsro og sånn hverdagslige klasseting».

3.5.8 Trygghetsvandring og handlingsplan

De voksne ved begge skolene beskriver trygghetsvandring og handlingsplan som verktøy som hjelper dem å ta elevperspektivet og som gir en systematisk måte å styrke elevmedvirkning:

«Trygghetsvandringene gjør at elevene får god mulighet til å uttale seg om det som burde vært annerledes, eller tryggere.»/ «Alle elevene fikk mulighet å skrive ned hvis de syntes det var ubehagelig. En del vi må skjære bort noe av det de yngste sier. Vi samlet alt, og så fikk rettighetsrådet og gjennomgå lista. Hva skaper utrygghet, hva kan vi gjøre noe med? Så hadde de sin egen trygghetsvandring. Vi fant ut vi hadde en mørk korridor og for lite inspeksjon. Alle elevene fikk mulighet til å mene noe, og så trakk rettighetsrådet ut punkter»

En annen sier det slik: «Så har den systematikken som har ligget i UNICEF sitt opplegg, dette med trygghetsvandring, dette med å ha nullpunktståsted, hvor man ser, hvor er vi nå, hvor er vi etterpå når vi har jobba med ting. Det har fått oss til å se litt annerledes på ting og vi har brakt ungene enda mer inn i avgjørelsene som tas på skolen og perspektivene deres mye mer inn i det vi jobber med. Så jeg tenker at det har vært en utrolig bra prosess. Det handler om banale ting som denne trygghetsvandringen, det å la ungene få lov til å sette ord på liksom nøyaktig hvor på skolen er det noe føles mer utrygt enn et annet sted. For eksempel, her er de voksne litt dårlige til å gå, som vi har vært litt inne på, ute i storefri. Det er sånne ting jeg tenker det er litt vanskelig å tenke på alle de tingene man gjør i hverdagen, at man også skal spørre ungene. Og det har vi jo blitt mye flinkere til gjennom dette her, nå er det mye mer sånn at hver gang man diskuterer ting på skolen så er vi på en måte mer oppmerksom på at elevene skal inn i de prosessene også. Selv om intensjonen jo har vært der hele tiden og vi har trodd at vi har gjort det på et vis. Men så har vi kanskje ikke gjort det så mye som vi burde eller kunne da. Og så at elevene har veldig mye smart og komme med. Og at de kan brukes på en utrolig bra måte. Vi var jo innom den situasjonen hvor det var snakk om å dele skolen vår i to. Og det var jo liksom demonstrasjon og det at det ikke er de voksne som drar de kampene men at man tar med ungene inn i det. Og at de får lov til å utrykke seg også gjør noe med omgivelsene sånn generelt sett. Jeg tror det påvirker. Folk skjønner at dette er ikke bare er de voksne som sitter og sier og mener men dette er ungene med på også. Få liksom en annen påvirkning.»

3.6 Elever viser forbedret læring

Det er i arbeidet med rapporten, ikke gjort undersøkelser av utvikling i karakterer. Fokuset her er derfor her hva elevene og de voksne opplever at de har lært, hvilke sammenheng de ser mellom arbeidet med rettighetene og andre fag, og hvilke potensiale elever og lærere ser for læring.

3.6.1 Om å huske, si og gjøre rettighetene

På konkret spørsmål om hvilke rettigheter elevene kan, synes de yngste barna at det er vanskelig å huske noen direkte: «Vi trenger alle rettighetene, men husker nesten ingen.». I samtalene klarer de likevel å gi adekvate eksempler og svar på hva rettighetene handler om. En gruppe syvendeklasseelever reflekterer over forholdet mellom å kunne si rettigheten og å kunne handle i lys av rettighetene: «Jeg husker ikke alle sammen. Men fortsatt så gjør jeg dem selv om jeg ikke husker dem. Det er liksom en sånn vane, eller ting man pleier å gjøre» / «Jeg husker ikke hva det er, men jeg gjør det fortsatt, selv om jeg ikke husker det.» / Det sitter i bakhodet og plutselig, så husker du ikke hvordan rettighet det var, men du gjør det for det om»

3.6.2 Visuelle uttrykk

Både elevene og de voksne snakker mye om arbeidet med plakater og visuelle uttrykk. Noen av elevene mener dette er viktig for å bli minnet om rettighetene, mens andre ikke synes det er så viktig: «Jeg blir ikke så veldig minnet på det, siden jeg ser den neste alltid i klasserommet. Eller når jeg først har hørt om den første gangen så pleier jeg å huske det hele måneden. Helt til det har gått sånn ca 8 uker, så har jeg glemt det igjen.»

3.6.3 Elevenes opplevelser av endring og læring:

Under den tredje workshopen ble elevene bedt om å svare på hvor enige de var i en del påstander som gav uttrykk for endringer og læring elever hadde beskrevet i intervjuene. Også her er svaralternativene utformet med bakgrunn i intervjuene⁷. De ble bedt om å gradere svarene fra Veldig enig, Enig, Uenig eller Vet ikke. Her er det bare 22 av de 35 elevene som svarte. Dette har

⁷ I ettertid kan man spørre seg om ikke også voksnes påstander om læring og endring burte vært inkludert som svaralternativer.

sammenheng med at det var satt av for lite tid til å svare. Elevene har nesten ikke brukt kategorien «uenig». Derfor er det mest interessant å se der de svarer «Veldig enig» og «Vet ikke».

Her er det også noen påstander som elevene velger å svare «Vet ikke» til: Det er færre som blir mobbet nå enn før (6), Det er blitt mindre krangling på skolen (6), Vi tenker mer på konsekvensene av det vi gjør mot hverandre (6). Elevene er blitt bedre til å ta andres perspektiv (5), Elevene ordner mer selv opp i ting ute (5).

Elevenes kommentarer i samtalen etterpå at... «Det er vanskelig å svare. Vi kan jo ikke vite hvordan de andre elevene tenker»/ «Vi i rettighetsrådet kan jo tenke at vi har mer innflytelse, men vi kan jo ikke vite om andre elever opplever det samme.»

3.6.4 Hvilke fag hører det hjemme i?

Hvilke timer og fag arbeides det med rettigheter? Både elever og voksne opplever at arbeidet med rettigheter både er overgripende og fagspesifikt. Noen elever opplever at det er kontaktlærer som tematiserer rettighetene. Dette skjer som regel når de arbeider konkret med rettighetene i klassens time, eller lignende. Noen elever opplever at de snakker ofte om rettighetene, andre at de snakker om det noen ganger i måneden. Når det gjelder arbeid i enkeltfag, uttrykker både voksne og barn at faget oftest tematiseres og/ eller hører mer naturlig hjemme i noen fag; Samfunnsfag, Norsk, KRLE. Men, «noen lærere klarer å dra rettigheter inn i alt», sier en elev. Elevene forteller hvordan også

mattelærer og gymlærere trekker inn rettighetene i faget. En av skolelederne sier: «Det passer i alle fag når vi jobber temabasert. Det skal ikke være en tilleggsjobb. I alle fag er det naturlig å trekke inn barnekonvensjonen. Mat og helse og bærekraftsmål, mat og matsvinn. I kroppsøving, KRLE og samfunnsfag. Det er mer avhengig av tema enn fag. I alle fag kan man dra inn i barnekonvensjon, men ikke i alle tema. Kunst og håndverk som var vanskeligere å få med før, men fikk nå ideer til visualisering».

Lærerne på den ene skolen mener at det er viktig at arbeidet med rettigheter ikke knyttes for tett på noen fag, men at det er alles ansvar og fordrer engasjement fra alle: «Det tror jeg kanskje er årsaken til at noen trinn får gjort mer enn andre, for at noen trinn kanskje har litt flere som tenker litt likt til å løsne opp litt i timefordelingen. Sann at alle har et felles ansvar for det. Mens noen steder så er det kanskje to som har ansvar og to som ikke har, noen steder er det bare kanskje 1, noen steder ingen som tar det ansvaret for å sette det i gang. At da blir det litt sann «ah, men da må jeg gjøre masse i tillegg da fordi de andre har ikke troen eller har ikke tid. Så det fagansvaret, at dette blir til alles ansvar på en måte. At det hører ikke bare til samfunnsfaget eller KRLEen for da faller det gjerne på den enkelte læreren og kjøre dette her. Og da tror jeg elevene assosierer dette her veldig med læreren eller det faget. Og ikke som en sann allmenn grunnmursgreie. Og det er jo det jeg tenker må være målet at det skal være rettighetsskole hele veien og så har vi fag i tillegg. Og ikke fag og rettighetsskole i tillegg på en måte. At det er et eget fag. Kanskje det jeg ser at det er noen som blir pådrivere da her og der. Som bruker sine timer på det, mens andre ja tenker at det ikke passer.»

3.6.5 En langsiktig læring for livet

En av de voksne gir uttrykk for noe flere er inne på; en tro på at et godt sosialt miljø vil fremme bedre skoleresultater: «Altså, vi er jo av den bestemte oppfatning at jo bedre man har det sosialt og jo bedre kultur man har for at når det gjelder å tørre å være seg selv, oppleve at man blir respektert for den man er, ha venner, være tilfreds med det man møter på skolen hver dag, sann sett er det jo alfa omega. Det er jo grunnlaget for at man klarer å konsentrere seg og prestere faglig på skolen. Altså, noen ville sikkert klart det uansett, men sann generelt sett så må det være på plass. Vi er på barneskolen og jeg tenker at her legger man grunnlaget for at folk skal få et bra liv og da tenker jeg at det sosiale er utrolig viktig.»

Flere av de voksne er inne på den mer langsiktige læringen, og setter arbeidet med rettigheter som en måte å hjelpe elevene til å forberede seg på livet: «Vi ruster elevene mer til fremtidens samfunn. De er med på medbestemmelse. De blir gode på å argumentere og diskutere. Noe kan vi endre og på noe blir vi ikke hørt.» / «Samtidig så tror jeg at man vil se en del annen type konflikter og annen type konfliktløsning. Jeg tror i hvert fall det at de vil bli flinkere – jeg håper hvert fall det! At de vil bli flinkere på å snakke, å inkludere de voksne, å få hjelp, å sette ord på ting og at det vil bli færre av de unødvendige kranglene. At selv de små kan sette ord på hvorfor de ble sint eller lei seg da frem for å utagere. Så jeg vil tro at for en del andre skoler som har mer den type problemer som starter tidlig, det at hele skolen er inkludert gjør jo at du lager en god investering for fremtiden da.» / «Du må liksom lære deg å samarbeide, du må lære å være med andre som du vanligvis ikke ville vært sammen med på en måte. Det samme med familiegrupper og forsåvidt. Det å omgås de du egentlig ikke omgås og ikke vil.» / «Du må forberede dem litt på det livet som kommer etterpå. Fordi det føler jeg at, man skal jo tilrettelegge mye selvfølgelig, men noen ganger så føler jeg det at det blir tilrettelagt såpass mye at elevene ikke helt tåler den motgangen med at liksom «jeg liker ikke å jobbe med den personen, vi er ikke så god til å samarbeide» og så er det sann «noen ganger så må man bare, dere

må bare prøve.»/ «Jeg gleder meg så veldig til – å se disse andreklassingene når de kommer i syvende. Jeg ser jo for meg at du vil få med deg flere og flere for hvert år...(…)... Jeg tenker at man kan få ganske reflekterte, flotte små mennesker som går ut av rettighetsskoler etter hvert.»

3.6.6 Kunnskapsløftet og den nye læreplanen

Med bakgrunn i erfaringene de har gjort, trekker alle de voksne frem de sammenhenger og det potensialet de ser mellom arbeidet med Barnekonvensjonen, som de opplever er «*spot on*», «*henger veldig sammen*», «*passer veldig overens*» og «*går hånd i hånd*» med Kunnskapsløftet og Den nye læreplanen: «*Barns rettigheter blir viktig i det nye kunnskapsløftet fremover da. Det å tenke selv, være opptatt av det som skjer rundt seg i verden men også være opptatt av det som skjer veldig nært da. Det å bli flinkere til å prate om ting, at man blir mer åpen for å prate om ting.*» / «*For de oppleggene jeg har sett på er jo perfekt i forhold til dette med kritisk tenkning og de tingene som får stor plass i ny læreplan. Så vil jo faktisk folk se at her er det masse ideer allerede til hvordan man jobber på den måten da.*»/ «*Vi har allerede begynt. Mye av det Fagfornyelsen handler om handler om det vi gjør med Rettighetsskoler. Temamessig handler det om å undre seg, men også dybdelæring og se større sammenhenger og forståelse.*» / «*Når vi har vært samla alle skolene i kommunen, og snakka om den nye læreplanen og hvordan vi skal forstå det, da merker jeg mer at dette her har vi allerede begynt med i forhold til det å for eksempel la elevene være med på å tenke og planlegge det man skal gjøre. Og det er litt sånn de nye læreplanene kommer til å bli også, så det er litt morsomt og sitte og føle at man er litt der allerede da.*»

De ser dette i sammenheng med et samfunn i endring og at det trengs nye læreformer: «*Du kan jo google alt. Man må tenke litt annerledes. Og det er litt fint med den nye læreplanen da, så jeg håper at det kan være noe positivt. At mere det å lære å drøfte, å finne informasjon og samarbeide. Alle disse tingene er så mye viktigere, at det er jo ofte det elevene synes er god også. Så da må vi gi litt slipp, lærerne må klare å lytte til elevene da. Hvordan de vil gjøre det og så må vi bare trekke oss litt mer tilbake, ikke bare stå og dele kunnskap.*»

Noen ganger skjer læringen usynlig: «*Vi bruker det uten at elevene ser det helt. Oppgavene blir litt kunstige, for at elevene skal se at vi jobber med det. Mens læringen ligger i disse usynlige tingene.*»

Lærerne ser også en parallell i hvordan den nye læreplanen legger opp til mer temabasert undervisning: «*Det er det samme jeg tenker når vi har snakket om ny lærerplan også, at for at man skal få til den typen refleksjon og la barna få tid til ting, så kan det ikke være for mye styrt hvilket fag man har. For det fort sånn at dette er favorittfaget, og dette er ikke favorittfaget. Motivasjonen starter jo allerede før du går inn i klasserommet. Uansett hva tema og innholdet er. Det er sånn «jeg er ikke noe god på dette jeg», og den fester seg jo ganske tidlig vil jeg tro hos en del elever.*»

En skoleleder setter ord på det flere er inne på, at den nye læreplanen «*...handler om hvordan vi tenker undervisning. Hvordan vi tenker barna inn i undervisningen. Vi skal lære på en annen måte.*» En tenker at metoden de har brukt i arbeidet med månedens rettighet, er anvendelig også når de skal involvere elevene i planlegging av undervisning i den nye læreplanen også. Der har de startet arbeidet med en ny rettighet med å spørre Rettighetsrådet: «*Hvordan skal vi jobbe med dette her? Har dere noen tips til hvordan denne rettigheten kan jobbes med?*».

En ungdomsskoleelev er også opptatt av hvordan de som elever i rettighetsrådet kan hjelpe lærerne til å finne ut hvordan de kan arbeide: «*Men nå vil vi jobbe med å gjøre det mer konkret, eller få*

lærerne litt lengre på vei før vi gir dem oppgaven. For hvis vi bare sier bare jobb litt med dette her, så kommer de ikke til å gjøre det. Fordi de tenker at det er ikke noe rom i undervisningen på ungdomsskolen. Men hvis vi allerede sier hva de må gjøre så er det bare de som må gjøre det. Så slipper de å komme på ideer og sånne ting for da tar det veldig lang tid før de får gjort noe.» Det er her interessant å merke seg hvordan eleven inntar en pedagogisk rolle overfor læreren.

Selv om de voksne på begge skolene opplever å være på vei, tenker de at dette er endringer som vil ta tid. De voksne ser en mulighet for at barnekonvensjonen får større plass i fremtidens skole: «Det skal jo være utforskende og egentenking og refleksjon, så jeg tenker at sånn som det ser ut fremover, så vil jeg tro av Rettighetsskoler fort kan bli en stor greie i Norge og. At det vil være enklere med nytt kunnskapsløfte eller ny læreplan og legge dette inn under. For det er allerede lagt opp mer fokus på de tingene som UNICEF også fokuserer på. Og så ser jeg jo for meg at hvis det blir en sånn greie som kanskje tar litt av så blir det kanskje en del av utdanningen også. Sånn at det blir en litt mer allmenn greie å tenke sånn.»

3.7 Andre tema: Forankring, implementeringsutfordringer, samarbeid med UNICEF, ressursbruk og råd til andre

3.7 1 Forankring, systematikk, ledelse og koordinatorens rolle

Arbeidet fremstår godt forankret i skoleledelsen: «Vi har en veldig positiv rektor som har båret fram dette, og som sier at det er forpliktende for alle lærerne. Når ungene har bestemt det skal vi gjennomføre det ordentlig. Det krever faktisk endring» En av de voksne fremhever viktigheten av dette i fortsettelsen: «Jeg tenker at man fortsetter å si at dette er viktig. Dette setter vi av tid til. Dette jobber vi med. Det er ikke bare sånn stunts her og der...(...)... Og at når man for eksempel intervjuer nye som skal begynne: Dette er en del av vår skole, vi er en rettighetsskole, det innebærer sånn og sånn og sånn. Når du blir med på laget vårt så er det en del av det man jobber med i klasserommene og det som er lest opp og det man kan noe om og det man på en måte er litt sånn ekspert på.»

En av lederne snakker om forankringen: «Lederforankring er viktig i den forstand at en del av vårt utviklingsarbeid. Det må synliggjøres i det andre vi gjør. I det psykososiale arbeidet i planene våre. Det må synliggjøres i oss som skole. Vi trenger få til det bindeleddet, og det er fint å ha fått koordinatoren inn i skolens plangruppe.»

På begge skolene er de opptatt av å forankre arbeidet bredt i personalet. Koordinator, i samarbeid med skoleledelsen og noen utvalgte lærere/ andre funksjoner på skolen, fremstår som pådriverne for arbeidet, sammen med Rettighetsrådet. Utover dette opplever både elever og voksne at arbeidet i varierende grad tematiseres og er forankret hos alle lærerne.

Koordinatoren nevnes av alle som en sentral og betydningsfull person. På begge skolene har sosiallærer hatt denne rollen. Et av barna sier om koordinatoren: «Og hun er liksom sjef, eller hun hjelper folk om de ikke har det så bra på skolen.» En av de voksne sier: «Og der har jo koordinatoren vært veldig flink. For vi snakka mye om det i starten, til å mate lærerne med gode tips og ideer knyttet til hver enkelt månedens rettighet sånn at folk ikke tenker «ah, nå må jeg ut å finne masse om dette her». Så hun har vært veldig flink, det tror jeg og tenker er et viktig bidrag. At man har en rettighetskoordinator som er ekstra på og ekstra flink til den biten der. Hvert fall i en oppstartsfase.»

Koordinatoren har vært pådriver, kontaktperson for UNICEF, og gjort jobben med å tilrettelegge og anbefale arbeidsmåter og materiell: «Hun plukker ut og spisser det til de enkelte. For ellers tror jeg at det fort kan drukne litt og så glemmer man det. Det er jo sånn med mange ting.»

Det kan være utfordrende å påta seg et oppdrag som koordinator, og den ene av dem forteller: «Hvor begynner jeg, hva gjør jeg? Man danner et rettighetsråd og så var man liksom i villrede da. Og det og så komme igjen og dra det helt sånn alene, eller du var ikke alene, men du føler liksom på det likevel da. Og da det som var vanskelig spesielt da var jo det der å få de andre med ikke sant. Fordi det var lett for meg å sitte på utsiden og si «Nå gjør vi bare dette sånn» eller «Det her er jo ikke noe ekstra arbeid». Å sitte og si det og så blir man liksom litt irritasjonsmoment da fordi jeg må gå å purre på ting som skulle vært gjort eller eleven sier at dette må dere gjøre. Så å få lærerne med på at dette er noe positivt som de i praksis føler blir mer arbeid da, en ting til å tenke på. Så det har jo kanskje vært det vanskeligste...(...) å få det til å bli en naturlig del av noe som lærerne sier «Å så bra». At de sier det eller «Det skal vi gjøre». Noe positivt da. Så det var jo en liten prosess. Det første året var mye jeg og rettighetsrådet, og så var det egentlig et år kanskje andre som gjorde noe. Det tok litt tid før det ble en del av oss da. Man er jo fortsatt ikke helt der. Vi ble jo sertifisert på slutten av i fjor, så det er ett år vi har vært det da. Så det er ikke alt som går helt naturlig. Ikke alltid man får det på plass i tide og rettighetsrådet er ikke nok involvert. Så det er jo ting som tar tid å få det til å bli helt naturlig og en del av jobben. Men jeg synes det har gått bedre det andre året.»

Flere av de voksne gir uttrykk for at de opplever at konseptet gir en paraply for det psykososiale arbeidet og i arbeidet med elevmedvirkning. En av skolelederne sier: «Det har gitt oss en type paraply på alt vi driver med. Dette er paraplyen over alt annet utviklingsarbeid vi driver med. Det er ikke i konflikt med men samler opp trådene. Det hjelper til å gi retning og forankring. Vi har en forankring som gir en trygghet.» / «Ja, vi har hatt en god skolekultur. Dette samler trådene, og gav oss en retning. For skoler som strever, så er det kanskje det man trenger. Å få forankret det man gjør i noe. For oss var det veldig godt. Om vi hadde vært en skole som strevet mer, og ikke hadde jobbet så mye med det, så ville jeg tenkt at her har vi paraply som kan være retningsgivende.»

Lærerne gir uttrykk for at det gir en type struktur for å jobbe med det læreplanen sier: «Alle skoler arbeider med rettighetene. Men ved å bli rettighetsskole, så får man orden på det og setter det inn i en sammenheng.» / «Det er det med å ha både litt sånne faste ting som går igjen som man bare venner seg til, sånn er det, dette skal vi gjøre på denne tiden, dette er vi innom. Og så er det jo det med at hvert eneste år, at man tar tak i det på en måte litt på nytt også, og at når man får nye lærere inn for eksempel, at man ikke glemmer å få med dem på lasset.» / «De rettighetene er jo veldig konkrete, veldig systematisk, man går jo gjennom og så er det noen av dem som er fryktelig mye viktigere enn andre, og noen er tunge og Heavy og krever litt av oss mens andre er mer sånn morsomme å jobbe med. Så det blir mye variasjon, det er ikke bare sånn nå skal vi snakke om alt som er vrient og vanskelig her i verden.»

En leder opplever at rettighetsfokus hjelper dem til å håndtere mobbesaker på en mer systematisk måte: «Vi har 400 barn. Det er klart det er barn som ikke har det bra, som opplever mobbing. Vi jobber på en annen måte. Vi har hatt saker som har vært meldt til Fylkesmannen rundt psykososiale miljø. Jeg opplever at vi greier at å håndtere de sakene med en annen profesjonalitet. Vi er raskere på banen å kalle inn foreldre. Det begynner å gjøre noe med hvordan vi håndterer det og tar tak i det. Alt

handler ikke om rettighetsskole, men barnekonvensjonen er viktig for oss. Det handler om hvordan vi tenker om barn og barns oppførsel på skolen, og hvordan vi evner å møte foreldregruppa.»

3.7.2 Implementeringsutfordringer

De voksne beskriver utfordringer knyttet til foreldreinvolvering, engasjement hos alle lærerne, overgangen til ungdomsskolen,

Foreldreinvolvering: Vi har lest om hvordan rektor på den ene skolen opplever at tankegodset til rettighetsskolene gir et fokus i foreldresamarbeidet. En lærer sier også at det gir en felles plattform som oppleves trygg i skole-hjemsamarbeidet. Foreldrene har uttrykt seg positive. *«Jeg merker det i tonen og i klimaet i FAU – de begynner å forstå og få grep om hva det innebærer. Det er nå flere foreldre som vil sitte i Rettighetsrådet. Vi som skole begynner å få eierskap i det å være rettighetsskole.»* Flere av de voksne forteller om hvordan det å tematisere rettigheter kan være bevisstgjørende for foreldrene: *«Foreldrene kan si: - Mitt barn har rett på. Men så setter vi det sammen med plikter: - Ja, ditt barn har rett på, men for at de andre skal få sine rettigheter så får det noen konsekvenser for hvordan jeg kan oppføre meg. Og det begynner å prege elevgruppa også. Det er veldig bevisstgjørende for foreldre.»* På samme tid opplever de voksne på begge skolene at foreldreinvolvering har vært vanskelig, og at de ikke har fått til å involvere foreldrene på en slik systematisk måte som de hadde håpet fra starten. Dette handler blant annet om prioritering av tid, at foreldrene er på jobb på dagtid. De reflekterer rundt om det kan være en ide å vente med foreldreinvolvering til andre fase.

Engasjement hos alle lærerne: Både voksne og barn forteller om at det er lærere som ikke ønsker å prioritere dette. Elevene forteller om lærere som ikke er opptatt av rettigheter, og at det mest er sosiallærer, kontaktlærer og lærere i samfunnsfag, norsk og KRLE som arbeider med rettighetene. De opplever også at noen av lærerne ute i skolegården ikke har skjönt hvordan de kan bruke rettighetene i konfliktløsning. En elev sier: *«Noen lærere sier bare at vi må slutte, men gir ikke hjelp til å løse konflikter».*

Lærerne mener at motstand kan ha sammenheng med tid, at det er krevende å endre praksis og skepsis mot rettighetsfokus: *«Det er en del som kanskje stritter litt imot, og sier -Det rekker vi ikke! Jeg sliter med å få med meg de som har mye automatisert praksis fra før. Den største vanskeligheten er å få det til å ta av på hele skolen. Å få til det positive engasjementet. Mange føler at det er i tillegg til, og at det blir litt sånn ved siden av undervisningen» / «Noen lærere sier: - Ja, ja. Nok en ting. Noen sier at det blir for mye rettighetsfokus, -De bestemmer da nok disse ungene! /«Det har vært frustrasjon, det som har tatt mest energi, er å irritere meg over lærerne som er lunkene. At de ikke ser lærergjerningen sin i forhold til ungene. Men nå har vi landet det. Det har jeg brukt mye energi på.» / «Det var en elev som foreslo for læreren å ta med rettighetene da de arbeidet med den franske revolusjon. Da sa læreren nei, og mente det ikke hadde noe med det å gjøre. Jeg tror at det er noen lærere som har et nåtidsblikk på faget sitt. Som er veldig faktaorientert. Det står i boka, det skal jeg undervise i. Hvis det ikke står i læreboka, så er det ikke alle som får til. Det krever innsats og tid fra lærerne å ta inn de nye strømninger i faget. Du må forberede faget godt. De vil ikke. Jeg når ikke frem til dem. Men noen lærere har ikke problemer med å dra inn rettigheter i hva det skal være.»*

En lærer sier: *«For det er ganske mye annen undervisning som det går raskere å planlegge i og med at du har det ferdig fra før. Jeg tror kanskje det er litt der det ligger. Å få det inn i hver uke. At det liksom er en naturlig del av all undervisning for det passer jo inn i veldig mange temaer. Så tenker jeg kanskje også at når man skal sette i gang med dette her så må man kanskje skyve en del andre ting til side helt i oppstarten. For man blir litt sånn låst i sin egen hjerne og klarer ikke å tenke noe nytt da. Så*

kommer man fort inn i den der tralten, det er innmari mye annet man også må huske på å få gjort. Sånn at jeg tror det er litt fint å bli tvunget til å reflektere underveis.»

3.7.3 UNICEF og materiellet

UNICEF har hatt tilbud om oppfølging og undervisningsmateriell. Noe er materiell som tidligere er utviklet til bruk i skolen. Noe av materiellet er hentet fra den danske rettighetsskolen, og er enten gjort tilgjengelig i dansk versjon, eller oversatt til norsk. De voksne sier at de i starten hadde forventninger om at mer av materiellet var oversatt til norsk: *«Siden det var et program, hadde vi trodd at det var mere ferdig materiell å plukke fra.»/ «Trodde vi fikk mere materiell, men vi måtte finne mer ut av det selv»/ «Savner materiell på norsk. Mye dansk materiell – ikke alt kan brukes (for eksempel filmer)».*

Oppleggene vurderes på litt ulike måter: *«De er tilpasset aldersgrupper»/ «Det er bra det som er der»/ «Mye av det som ligger ute, er for lavere trinn»/ «Men viktig at vi ikke blir for låst også.» / «Noen ganger så passer det jo helt perfekt, mens andre ganger så blir det sånn de er litt lange de oppleggene så du må følge de ganske slavisk hvis du skal rekke gjennom de. Det er da jeg kanskje tror mange blir litt sånn «Okei, men jeg har ikke tid til å ta dette prosjektet i tillegg!»». Så man har vel ikke blitt helt vant til at man kan gjøre det istedenfor.» / «Kanskje kunne opplegget vært merket må, bør, kan gjøre, knyttet til ulike trinn og merket med fag». Koordinatorens rolle som tilrettelegger har derfor vært opplevd som viktig.*

De voksne opplever også fordeler med at materiellet ikke har vært helt spikret. Det har gjort at de har måttet tenke og tilpasse det selv, og har fått vært med på å forme arbeidet, noe de opplever kan ha bidratt til styrket forankring. *«Som pilot har vi vært med på å forme: Må tenke selv – men samtidig kunne ønske tydeligere prosessbeskrivelser»./ «Men så ser jeg hvis du går veien selv, så blir det ditt eget.»/ «Fint at det ikke har kommet som et ferdig program også. Vi har jobbet med Mitt valg, som er ferdig. Men etter å ha jobbet med det i tre år, så så vi at vi trenger mer. Da kom dette opplegget med rettighetsskolen – det har løfte oss. Fra bare å ha et program du skal følge for programmets skyld. Så er dette mer dyptgående. Dette har endret oss på en annen måte.» /*

Når det gjelder oppfølgingen fra UNICEF, oppleves dette i all hovedsak som bra. Noen av de voksne skulle ønske UNICEF kunne vært tettere, og at de kunne fått mer råd for hva de burde eller kunne gjøre i forhold til skolens utfordringer: *«I fjor fikk vi ikke til Rettighetsrådet. Da skulle jeg ønske UNICEF kom og sa: Gjør det sånn...(…)...De har kommet inn noen ganger og så har de ikke helt skjønt hva vi har fomlet med. Så har vi fått et klapp på skuldra. Skulle ønske de var mer tilstede. Og så har vi skjønt i ettertid at vi kunne bedt om mer hjelp, men vi følte oss litt forlatt. Vi visste ikke helt hva det var. Vi gikk oss litt bort i fjor før jul.»*

Noen av de voksne skulle også ønsket at UNICEF hadde vært mer aktiv med profilering utad.

Både voksne og elevene fra Rettighetsrådene har fremhevet samlingene mellom elevene fra begge skolene hos UNICEF som svært positive. Det har vært en arena der de opplever å ha lært nye ting, fått høre om arbeidet på den andre skolen. Det har også fått elevene til å kjenne seg betydningsfulle og sette det de gjør inn i en større sammenheng.

3.7.4 Står ressursbruk i forhold til utbytte?

På spørsmål om innsatsen og ressursbruk står i forhold til utbytte, opplever en av lærerne at det kan være vanskelig å si: *«Vi må jobbe litt lenger med det. Jeg tror det har en effekt på bevisstgjøring.»*

For øvrig gir samtalerne et bilde av at de har et positivt inntrykk av dette. Ledelsen på begge skolene beskriver at arbeidet koordinator og skoleledelse gjør, inngår som en del av jobben: *«Koordinatoren har noen timer i uka, og har en løser timeplan. Dette er et utviklingsarbeid som ikke koster mye penger. Det går hånd i hånd med det vi har gjort og blir en del av.» / «Ja, vi får et positivt utbytte.» / «Nå synes jeg det er vel anvendt tid. Jeg synes det er verd det. I vår tid, med behov for kritisk tenkning og demokrati. Skal vi berge det vi har, så må vi stå på.»*

Det handler også om et spørsmål om hva man prioriterer: *«Sånn som vi snakker om i ledelsen så er det noe vi syns er viktig og vi syns at dette skal vi gjøre så får vi det til. Og da setter vi også av tid til det. Da må man velge bort noe annet som ikke er fullt så viktig. Og jeg opplever ikke at folk tenker at dette har tatt for mye tid eller at det har gått på bekostning av noe annet viktig.» / Det man virkelig vil og det man har lyst til å prioritere fordi man syns det er viktig, det får man til./ «Det er greit at vi investerer av egne personer og midler. Elevene har det bedre.»*

En av koordinatorerne forteller at enkelte lærere har stilt spørsmål ved tiden elevene i rettighetsrådet bruker på dette, men at de som skole opplever at utbyttet til elevene forsvaret tidsbruken. På begge skolene forteller de voksne om at det er lærere som opplever at dette tar fokus og tid fra andre undervisningsoppgaver, og derfor ikke ønsker å prioritere dette.

3.7.5 Skolenes råd til andre for oppstart

I samtalerne gir både barn og voksne direkte og indirekte råd til andre som skal starte opp med rettighetsskoler. Rådene oppsummeres punktvis:

- Ha en koordinator
- Koordinatoren bør ha en viss fleksibel timeplan
- Ledelsen viktig
- Skape eiendomsforhold hos lærere og elever
- Ha hele plandager, flere ikke bare i starten
- Slippe elevene til: La elevene styre og skape engasjement
- Ta i bruk opplegget, men gjør det på egen måte. Tilpass materialet
- Legg til rette for erfaringsdeling og refleksjon
- Start rolig. Vær tålmodig – det tar tid
- Få inspirasjon utenfra: Besøke en annen skole
- Bruk entusiastene
- Ha et åpent sinn – Ha vilje til å snu vaner og bryte gamle mønster
- Månedens/ periodens rettighet
- Temadager gjennom året.
- Å sette av tid på fellestider
- Sett av tid til erfaringsdeling
- Knytt det opp mot det skolen allerede gjør
- Delta på opplæring hos UNICEF
- Bruk nettverk mellom skolene
- Foreldrene – vanskelig å få med i oppstarten. Kanskje må ha en mer langsiktig plan
- Begynn med de engasjerte lærerne, og ikke bruk for mye tid på de som er negative

ALLE BARN HAR RET TIL OG LEKE

4.0 Oppsummering

Skolene opplever at rettighetsskolekonseptet passet med skolenes profil på psykososialt miljø og elevengasjement, og har gitt en systematikk og metodisk tilnærming til skoleutvikling som støtter det skolene er forventet å gjøre i henhold til gammel og særlig ny læreplan.

Det er særlig på to områder arbeidet med å bli rettighetsskole har støttet en positiv endring og utvikling. Både voksne og elever opplever at barnekonvensjonen har bidratt til en vesentlig forbedring i måten skolen arbeider på for å involvere og samarbeide med elevene. For det andre at det har bidratt til å videreutvikle sosiale relasjoner, og skapt en tryggere skolehverdag og et bedre skolemiljø.

Kunnskap og forståelse av Barnekonvensjonen og hva det vil si å være en rettighetsskole

Barn og voksne uttrykker en forståelse for rettighetsskole som et sted barn har egne rettigheter og der både barn og voksne viser respekt for (andre) barns rettigheter. Intervjuene og workshopene etterlater et inntrykk av skoler som bruker barnekonvensjonens bestemmelser som et felles relasjonsspråk, som de bruker som standard som hjelper dem å oppdage, adressere, tematisere og snakke om relasjonelle utfordringer i skolehverdagen.

Noen sentrale trekk ved den forståelsen av Barnekonvensjonen som kommer til uttrykk på skolene:

- Barnekonvensjonen inngår som en del av skolens grunnmur
- Det får oss til føle oss som en del av noe større
- Det hjelper oss å sette barnets beste i fokus
- Det handler om menneskesyn
- Det inngår i skolens arbeid med kultur og identitet

Rettighetsrådenes forståelse av en god rettighetsskole: En god rettighetsskole er en skole der alle har kunnskap om og viser respekt for rettighetene, og der det finnes synlig informasjon om rettighetene. Skolen har et synlig fokus på barn, der det vises respekt for barns egenverd. Det er en skole der barna er med og bestemmer, og som er preget av god kommunikasjon. Skolen er kjennetegnet av trivsel og trygghet, og er et sted preget av inkludering og vennskap, og med mindre mobbing enn andre steder. En skole som blir rettighetsskole får etterhvert bedre skoleresultater. Skolen samarbeider med UNICEF og får nasjonal synlighet og påvirkningskraft.

Rettighetsrådenes rangering av de viktigste tiltakene

- Rettighetsrådet
- Rettighetsvegg
- Å få høre om barn som har det vanskelig
- Klasseregler
- Å gjøre sosiale ting sammen
- Å snakke sammen i klassen
- Månedens / periodens rettighet
- Innsamlingsaksjon

Relasjoner og væremåte (oppførsel)

Elever og voksne gir eksempler på og opplever at arbeidet med rettigheter kan bidra til

- Å styrke elever til å sette seg inn i andres perspektiv: Økt forståelse for andre, å ha blikk for andre og se andres synspunkter
- Å ta hensyn til og vise omsorg for andre
- Styrket klassemiljø og tryggere relasjoner, særlig for de yngste elevene.
- Bedre konfliktløsning. Elever opplever å ha lært noe om hvordan de kan løse uenigheter, forebygge og håndtere små konflikter selv
- Nye måter å være sammen på fotballbanen, hjem og fritid. Noen elever opplever at de tar kunnskap fra skolen med seg til fritidsarenaen.

Elevene føler seg bemyndiget til å respektere rettighetene til andre lokalt, nasjonalt og globalt

- Elever og voksne snakker i størst grad om arbeidet med rettighetene lokalt og dels globalt, og i mindre grad nasjonalt. Elever og voksne gir eksempler på at elever opptrer bemyndiget på egne og andres vegne. De opplever at et fokus på rettigheter, har hjulpet enkeltelever til å sette grenser og si ifra hva de selv aksepterer, og å vise hensyn til andre.
- Elevene kobler det å vise respekt til det å være snill og vise hensyn. Både voksne og barn gir uttrykk for at de opplever at rettighetene fungerer som en bevisstgjøring. Flere av elevene uttrykker forståelse for at dette har med makt og ansvar å gjøre.
- De voksne gir uttrykk for at de er opptatt av å hjelpe elevene til å se sammenhenger mellom rettighetene og hvordan de er mot hverandre. Barna gir en rekke eksempler der de kobler forståelse av rettighetene til handling.

Elever viser positive holdninger til inkludering og mangfold i samfunn

- Barna kobler arbeidet med rettighetene til barn som blir mobbet og ikke har noen å være sammen med, de som har vanskelige hjemmeforhold, flerspråklige og nyankomne flyktninger spesielt. De nevner ikke på eget initiativ barn med funksjonsnedsettelser.
- Barna gir uttrykk for at de opplever at arbeidet med rettighetene har gjort dem mer oppmerksom på de som strever og gjort dem bedre til å inkludere barn som har det vanskelig.
- Eksemplene viser at barna er bevisst på og reflekterer over dilemmaer som omhandler relasjon, felleskap og inkludering.

Elevene deltar aktivt i beslutningsprosesser i skolefellesskapet

- Styrket elevmedvirkning og økt elevengasjement/ deltakelse fremheves av både elever og voksne som en klar forbedring, som de setter i sammenheng med arbeidet med å bli rettighetsskole.
- Rettighetsrådet fremstår som hjertet i arbeidet med Rettighetsskoler. Både elever som sitter i og utenfor Rettighetsrådet, gir uttrykk for at de opplever at elevene har fått økt innflytelse og makt gjennom Rettighetsrådet. Voksne og barn opplever at de gjennom rettighetsrådet har lyktes med å få til elevmedvirkning på en annen måte enn elevrådet. Rådet bestemmer månedens/ periodens rettighet, deler ut grønn/ gul/regnbuekort (Sten-Tærud) og diskuterer hvordan skolen kan bli bedre til å følge opp rettigheten
- Grønn, gul og regnbuekort (Sten-Tærud): Kortene deles ut av rettighetsrådet til klasser som har arbeidet med rettighetene. Kortene synes viktig for å skape aktivitet og oppmerksomhet, og synes å ha hatt en synlig symbolsk betydning, som sier noe om rettighetsrådets rolle.
- Elevene gir også eksempler på voksne og situasjoner der de ikke opplever å bli tatt på alvor.

- Flere av de voksne mener at rettighetsskoler har gitt dem ny forståelse av hva det innebærer å lytte til barn, og at de har endret måter å samarbeide med barna. Arbeidet settes i sammenheng med det å lære demokratiske prosesser, der de voksne opplever at barna i større grad enn tidligere dras inn i prosesser på ulike arenaer.
- Elevene fremstår og beskrives som aktive pådrivere i arbeidet med å skape en bedre skolehverdag.
- De voksne fremhever trygghetsvandringen og arbeidet med handlingsplan som verktøy som har hjulpet de voksne til å ta elevperspektivet og at dette gir en systematisk måte å styrke elevmedvirkning på.

Elever viser forbedret læring

- Selv om elevene opplever at det kan være vanskelig å huske og si rettighetene, mener flere av dem at de har lært noe om dem, slik at de både reagerer når rettighetene brytes, og har lært noe om hva de kan gjøre for å opptre i samsvar med rettigheten.
- Arbeidet med visuelle uttrykk fremheves som viktig
- Elevenes læring kan sees i lys av det elevene opplever er de mest betydningsfulle endringene, som Rettighetsrådene vurderer handler om at elevene blir mer hørt, at det er færre som er alene nå enn før, at det er blitt enklere å være seg selv og at det er blitt lettere å si sin mening nå enn før.
- De voksne mener at arbeidet med rettighetene gir langsiktig læring for livet.
- Både elever og voksne opplever at arbeidet med rettigheter både er overgripende og fagspesifikt. Når det gjelder arbeid i enkeltfag, uttrykker både voksne og barn at rettighetene oftest tematiseres og/ eller hører mer naturlig hjemme i noen fag; Samfunnsfag, Norsk, KRLE.
- De voksne mener arbeidet med rettighetene er i samsvar med Kunnskapsløftet og den nye læreplanen, med sitt fokus på elevaktive læringsformer, temabasert, å lære elevene å tenke selv og være kritisk. Og at det strukturerer et arbeid skolene likevel skal gjøre.

Andre tema:

Forankring, systematikk, ledelse og koordinatorens rolle

- Arbeidet fremstår godt forankret i skoleledelsen. På begge skolene er de opptatt av å forankre arbeidet bredt i personalet. Koordinatoren nevnes av alle som en sentral og betydningsfull person.
- Konseptet gir systematikk i arbeidet med det psykososiale miljøet og elevmedvirkning, og gir en type struktur for å jobbe med temaer i den nye læreplanen.

Implementeringsutfordringer

De voksne beskriver utfordringer knyttet til foreldreinvolvering, engasjement hos alle lærerne, overgangen til ungdomsskolen.

- Foreldreinvolvering: Rettighetene har fungert som en plattform og felles fokus i foreldresamarbeidet. På samme tid opplever de voksne på begge skolene at foreldreinvolvering har vært vanskelig, og at de ikke har fått til å involvere foreldrene på en slik systematisk måte som de hadde håpet fra starten.
- Engasjement hos alle lærerne: Både voksne og barn forteller om at det er lærere som ikke ønsker å prioritere dette. Elevene forteller om lærere som ikke er opptatt av rettigheter, og

at det mest er sosiallærer, kontaktlærer og lærere i samfunnsfag, norsk og KRLE som arbeider med rettighetene. De voksne tror motstanden kan ha sammenheng med tid, at det er krevende å endre praksis og den skepsis enkelte lærere i starten hadde mot rettighetsfokus.

- Overgang til ungdomsskolen: Voksne og barn på Sten-Tærud beskriver at det har vært vanskeligere å finne en form for arbeidet med rettighetsskolen på ungdomsskolen.

UNICEF og materiellet

- Skolene har hatt forventninger om at mer av materiellet var oversatt til norsk. Oppleggenes egnethet oppleves varierende. Koordinatorens rolle som tilrettelegger har derfor vært opplevd som viktig. Det at alt materiellet ikke var oversatt og klart, har gjort at skolene måtte tenke og tilpasse det selv. Dette kan ha bidratt til styrket forankring.
- Oppfølgingen fra UNICEF, oppleves i all hovedsak som bra. Noen av de voksne skulle ønske litt tettere oppfølging og rådgivning. Noen av de voksne skulle også ønsket at UNICEF hadde vært mer aktiv med profilering utad.
- Både voksne og elevene fra Rettighetsrådene har fremhevet samlingene mellom elevene fra begge skolene hos UNICEF som svært positive.

Står ressursbruk i forhold til utbytte?

- Hovedinntrykket er at de voksne på begge skolene opplever at innsatsen står i forhold til ressursbruk, og at det lar seg prioritere innenfor ordinær drift. Begge skolene forteller om lærere som er kritiske til å bruke tid på dette.

5.0 Anbefalinger

- Dersom konseptet skal utvides, synes det å være behov for å oversette mer av det danske materialet til norsk. Det synes også som at pilotskolene har utviklet egne tiltak, som kan inkluderes.
- Enkelte av elevene forteller at de opplever at elevrådene har fått mindre innflytelse etter at de fikk rettighetsråd. Skolene bør se nærmere på forholdet mellom elevråd og rettighetsråd.
- Det er et potensial for videreutvikling av foreldreinvolvering
- Nettverk for erfaringsutveksling på tvers av skolene, både for elever og lærere, fremstår som viktig inspirasjonskilde og læringsarena.
- Det er et utviklingspotensial for rettighetsskoler på Ungdomsskolen. Her kan man vurdere en egen pilot.
- I en tid der det er stor kamp om tid og oppmerksomhet, har UNICEF et potensial for styrket profilering av rettighetsskoler.
- Skolene har gjort seg konkrete erfaringer i hvordan rettighetene kan brukes i relasjonsarbeid og hvordan dette kan integreres i undervisning. Disse erfaringene kan systematiseres og benyttes for spredning og inspirasjon for andre lærere.
- Det kan være en fare for at arbeidet med rettigheter, skjer på siden av den ordinære undervisningen.
- Det kan synes som at en viktig suksessfaktor handler om at rettighetene blir en del av skolens etos (verdimessige plattform), at arbeidet danner en grunnmur for andre satsinger og at arbeidet er forankret i skolens ledelse.
- Det er viktig å holde fast i arbeidet over tid, og man ikke tenker på det som en prosjekt, men integrert i ordinær drift.
- Det synes som at en koordinator spiller en nøkkelrolle, og at det er viktig å prioritere dette i en oppstartfase
- Rapporten peker på potensialet et fokus på Barnekonvensjonen har i arbeidet med å realisere den nye læreplanen, både hva gjelder demokrati og medborgerskap og folkehelse.. Slike sammenhenger er en område for videre forskning.
- Det er også behov for mer forskning på hvordan en slik systematisk måte å arbeide med barnekonvensjonen, kan ha for psykososialt skolemiljø, paraply for skoleutvikling og skolerresultater.

6.0 Litteratur

- Covell, Katherine. (2010). School Engagement and Rights-Respecting Schools. *Cambridge Journal of Education*, 40(1), 39-51.
- Djupedal, &, & Norge Kunnskapsdepartementet. (2015). Å høre til : Virkemidler for et trygt psykososialt skolemiljø : Utredning fra utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 9. august 2013 : Avgitt til Kunnskapsdepartementet 18. mars 2015 (Vol. NOU 2015:2, Norges offentlige utredninger (tidsskrift : online)). Oslo: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon, Informasjonsforvaltning.
- Dunhill, Ally. (2018). Does Teaching Children about Human Rights, Encourage Them to Practice, Protect and Promote the Rights of Others? *Education 3-13*, 46(1), 16-13, 2018, Vol.46(1), p.16-26.
- Norges institusjon for menneskerettigheter og UNICEF Norge (2019) Holdninger til og kunnskap om barnsrettigheter. En spørreundersøkelse blant 7. – 10. klassinger. https://www.nhri.no/wp-content/uploads/2019/08/Kjennskap-til-menneskerettighetene_sluttrapport-PDF.pdf
- Robinson, C. (2017). Translating human rights principles into classroom practices: Inequities in educating about human rights. *The Curriculum Journal*, 28(1), 123-136.
- Sebba, Judy og Robinson, Carol (2010) Evaluation of UNICEF UK's Rights Respecting Schools Award Executive Summary, September 2010 University of Brighton,
- Svendby, E., Øien, I. & Willumsen, E (2019). Involvering av barn i samproduksjon i forskning : Metodologiske og etiske aspekter (pp. [180]-195). Oslo. I Askheim, O., Lid, I., & Østensjø, S. (2019). Samproduksjon i forskning : Forskning med nye aktører. Oslo: Universitetsforlaget.
- UNICEF (2012) UNICEFS Høringsuuttalelse til Regjeringen, innspill til NOU 2011: 20 Ungdom, makt og medvirkning. https://www.regjeringen.no/contentassets/23d753864bba4120b90fe0044f965f35/UNICEF_norge.pdf?uid=UNICEF_Norge.pdf
- UNICEF (2015) Teaching and learning about child rights: A study of implementation in 26 countries UNICEF, 2015
- Wendelborg, Christian (2019) Mobbing og arbeidsro i skolen. Analyse av Elevundersøkelsen skoleåret 2018/19 NTNU, rapport
- Øverlien, Carolina og Moen, Linda Holen (2016) «Takk for at du spør!» En oppfølgingsstudie om kunnskap om vold og seksuelle overgrep mot barn blant blivende barnevernspedagoger, grunnskolelærere og førskolelærere. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Rapport 3 / 2016

7.0 Vedlegg

Vedlegg 1 Informasjonsskriv og samtykkeskjema, elever

Vil du delta i forskning i forbindelse med pilotprosjekt «Rettighetsskoler» - Informasjon til elever

Dette er et spørsmål om du vil delta i et forskningsprosjekt slik at vi kan lære mer om hva som er bra og hva som kan gjøre Rettighetsskoler bedre. Her kan du lese mer om forskningen og hva det betyr for deg dersom du vil være med.

Bakgrunn og formål: Rettighetsskoler handler om at alle tilknyttet skolen skal bli bedre kjent med barns rettigheter og at elevene gjennom større elevmedvirkning og gjennom å bli kjent med sine egne og andres rettigheter, skal bli bedre rustet til å skape et godt skolemiljø. Vi ønsker å undersøke hvordan elevene og de voksne opplever det å være Rettighetsskole? Undersøkelsen er utformet sammen med UNICEF, der barna i rettighetsrådene har gitt innspill til spørsmålene.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet? Nord Universitet, ved Catrine Torbjørnsen Halås.

Hvorfor får du spørsmål om å delta? Vi skal snakke med 15 elever på hver av de to rettighetsskolene. Du er elev i en av de klassene som er plukket ut.

Hva innebærer deltakelse i forskningen? Når du sier ja til å være med, innebærer dette at

- Du blir med i et gruppeintervju på 45 minutt sammen med 4 andre elever fra din egen klasse.
- Gruppeintervjuet ledes av en forsker som heter Catrine T Halås
- Hun vil stille spørsmål om hva dere gjør i arbeidet med Rettighetsskoler og hvordan dere synes det er å være en elev på en rettighetsskole.

Det er frivillig å delta: Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser hvis du sier nei eller senere vil trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger: Intervjuet tas opp, og skrives etterpå ned på papir, der ditt navn anonymiseres. Etterpå vil det bli skrevet en rapport som oppsummerer det som er fortalt.

Dine rettigheter - Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål eller lurer på hvordan opplysningene om deg blir behandlet ta kontakt med meg på Nord universitet: Prosjektleder Catrine Torbjørnsen Halås, mob 97 18 00 16 // Tlf 75 51 75 63. epost: catrine.t.halas@nord.no

Bodø, 2019,

Catrine Torbjørnsen Halås,

Prosjektansvarlig, Fakultet for lærerutdanning og kunst og kulturfag

Samtykke til deltakelse

Vi har mottatt informasjon om forskningen som planlegges tilknyttet «Rettighetsskoler», og har fått anledning til å stille spørsmål.

Jeg samtykker til at eleven kan delta i gruppeintervju, og at elevens opplysninger kan behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. 31. desember 2019.

Elevens underskrift, dato

Foresattes underskrift, dato

Vil du delta i forskning i forbindelse med pilotprosjekt «Rettighetsskoler» - Ansatte og ledelse

Dette er et spørsmål om du vil delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å skaffe kunnskap om Rettighetsskoler kan styrke barns evne og mulighet til å delta fullt og ansvarlig på skolen og i samfunnet. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære.

Bakgrunn og formål

UNICEF Norge har startet et pilotprosjekt med Sten-Tærud barne- og ungdomsskole i Skedsmo kommune, og Åsgård barneskole i Ås i Akershus. For et år siden fikk skolene godkjenning som de første UNICEF Rettighetsskoler i Norge. Målet med Rettighetsskolene er at alle tilknyttet skolen skal bli bedre kjent med barns rettigheter og at elevene gjennom større elevmedvirkning og gjennom å bli kjent med sine egne og andres rettigheter skal bli bedre rustet til å skape et godt skolemiljø. Undersøkelser fra England viser at elever er mer engasjert i skolen og samfunnet når de er i Rettighetsskoler. Vil Rettighetsskoler kunne bidra med det samme i Norge? Og hva er viktig for at en skal lykkes med dette i norsk skole?

For å få svar på dette gjennomføres det en intervju-undersøkelse blant et utvalg av elever og voksne på de to skolene. Undersøkelsen søker svar på følgende spørsmål: *Hvordan erfarer barn og voksne deltakelse og resultater knyttet til det å innføre og være en Rettighetsskole?*

- Hvordan beskriver barn og voksne arbeidet med Rettighetsskoler?
- Hvilken betydning og innflytelse har barn og ulike voksne på arbeidet med rettighetskoler?
- Hva har arbeidet med Rettighetsskoler ført til?
- Hva er suksessfaktorer og utfordringer?
- Hvordan opplever ressursbruk i forhold til resultater?

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Ansvarlig er Nord Universitet, ved prosjektleder Catrine Torbjørnsen Halås, førsteamanuensis ved Fakultet for lærerutdanning og kunst og kulturfag.

Undersøkelsen er utformet i dialog med UNICEF. Barna i rettighetsrådene har gitt innspill til spørsmålene.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du tilhører en av de ansatte eller lederne som vi har bedt om å få intervjuet. Enten ved at du er

- a) Lærer for en av de tre klasser på hver av de to skolene, som er plukket ut for intervju:
 - Andreklasse, femteklasse og syvende klasse (Åsgård skole).
 - Andreklasse, sjetteklasser og niende klasse (Sten Tærud).
- b) Rektorene for en av skolene
- c) Kontaktperson/ prosjektleder for Rettighetsskoler for en av skolene
- d) SFO- lederne på en av skolene
- e) Oppvekstsjefene i en av kommunene

Hva innebærer deltakelse i forskningen?

Når du sier ja til å delta i forskningen, innebærer dette at

- Du deltar i et individuelt intervju ansikt til ansikt eller over telefon
- Du svarer på spørsmål om dine erfaringer fra og tanker omkring arbeidet med Rettighetsskoler
- Dersom du ønsker å se spørsmålene på forhånd, ta kontakt med Catrine T Halås.
- Intervjuet varer inntil 45 minutter

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke seg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrevet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Intervjuet tas opp som lydfil, og skrives etterpå ned på papir, der navn anonymiseres. Pga at det er et så lite utvalg, vil personer med konkrete funksjoner (som for eksempel oppvekstsjef, rektor og prosjektleder) kunne gjenkjennes. Dette vil det gjøres nærmere avklaringer og avtaler om i intervjuet.
- Det er kun forskeren, Catrine Torbjørnsen Halås, og en medarbeider (som vil skrive ut intervjuene fra lydfilen til tekst), som vil få tilgang til lydfilen og utskriftene av intervjuene.
- Lydfilen lagres på en kryptert og passordbeskyttet minnepinne, som slettes ved prosjektslutt
- Utskriftene lagres på en beskyttet server, i samsvar med Nord Universitets databehandlingsavtale.
- Etterpå vil det bli skrevet en rapport som oppsummerer det som er fortalt
- Denne rapporten vil skolen og UNICEF få til gjennomsyn, før den ferdigstilles
- Den ferdige rapporten (der opplysninger er anonymisert) vil bli åpent tilgjengelig.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet avsluttes 31. desember 2019. Lydbåndopptak slettes innen denne tid. De anonymiserte utskriftene av intervjuene, lagres på en beskyttet server, i samsvar med Nord Universitets databehandlingsavtale.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Nord Universitet har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Nord universitet: Prosjektleder Catrine Torbjørnsen Halås, mob 97 18 00 16 // Tlf 75 51 75 63.
epost: catrine.t.halas@nord.no

- Nord universitets personvernombud skal ivareta personverninteressene til alle som universitetet har registrert opplysninger om. Hun heter Toril Irene Kringen, og kan nås på personvernombud@nord.no eller telefon 74 02 27 50
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55582117.

Bodø, 2019

Catrine Torbjørnsen Halås,

Prosjektansvarlig, Fakultet for lærerutdanning og kunst og kulturfag
Mob 97 18 00 16 // Tlf 75 51 75 63

Samtykke til deltakelse

Jeg har mottatt informasjon om forskningen som planlegges tilknyttet «Rettighetsskoler», og har fått anledning til å stille spørsmål.

Jeg er orientert om at det på grunn av at det er et så lite utvalg med intervjupersoner, så vil personer med konkrete funksjoner (som for eksempel oppvekstsjef, rektor og prosjektleder) kunne gjenkjennes. Dette vil det gjøres nærmere avklaringer og avtaler om i intervjuet.

Jeg samtykker til å delta i intervju, og at opplysninger kan behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. 31. desember 2019.

Deltaker underskrift, dato

Vedlegg 3 Intervjuguide elever - Rettighetsskoler

1. Fortell om arbeidet dere har gjort med rettigheter og ansvar i skolen.
 - a) Hva gjør dere i arbeidet med rettighetsskoler? (Gi eksempler på aktiviteter og arbeidsmåter)
 - b) Når og i hvilke timer arbeider dere med dette? (Arbeides det med rettighetsskoler i alle fag, eller i noen spesielle timer?)
 - c) Hvordan kan det merkes at dere er en Rettighetsskole?
2. Hvem deltar i arbeidet med Rettighetsskoler?
 - a) Er alle på skolen involvert i arbeidet?
 - b) Er det noen barn som ikke blir involvert i arbeidet?
 - c) Er det noen voksne som ikke er involvert i arbeidet?
 - d) Hvordan er foreldrene involvert?
 - e) Hvem bestemmer hva dere skal gjøre i arbeidet med rettighetsskoler?
3. Har arbeidet med rettighetsskoler ført til at noe er forandret?
 - a) Oppfører du deg annerledes på skolen på grunn av arbeidet med rettighetsskoler? I klasserommet (spørsmål om ansatte / elevrelasjoner og elev-elevrelasjoner), ved lunsjtider eller i pause tider.
 - b) Har arbeidet med rettighetsskoler fått deg til å tenke annerledes om deg selv eller om andre, og om dine egne og andres rettigheter. (Også om barn som bor i andre land)
 - c) Hva med andre elever? Har det forandret måten de tenker og handler i skolen. (For eksempel måten å løse konflikter, mobbing, holde seg trygt)?
 - d) Hva med de voksne? Har det forandret måten de tenker og handler seg i skolen. (For eksempel måten å løse konflikter, mobbing, holde seg trygt)?
 - e) Hva med skolen som helhet? (Har skolen gjort forandringer på noe som følge av arbeidet med rettighetsskoler – vise til handlingsplan)
 - f) Kan du tenke på noen personer i skolen som Rettighetsarbeidet ikke har hatt noen innflytelse på?
 - g) Hva med utenfor skolen: Synes du annerledes om ting utenfor skolen? (Sosial situasjon med jevnaldrende, med familie; i beslutningsprosesser med familien.)
4. Hva har du likt med Rettighetsarbeidet?
5. Er det noe du ikke liker så mye?
6. Er det noen rettigheter som du synes er vanskelig å forstå eller å få til og oppfylle?

Vedlegg 4 Intervjuguide voksne - Rettighetsskoler

1. Fortell om arbeidet dere har gjort med rettigheter og ansvar i skolen.
 - a) Hva gjør dere i arbeidet med rettighetsskoler? (Gi eksempler på aktiviteter og arbeidsmåter)
 - b) Når og i hvilke timer arbeider dere med dette? (Arbeides det med rettighetsskoler i alle fag, eller i noen spesielle timer?)
 - c) Hvordan kan det merkes at skolen er en Rettighetsskole?
 - d) Hvordan er dette arbeidet knyttet til eller overlapper med andre tiltak?
2. Hvem deltar i arbeidet med Rettighetsskoler?
 - a) Er alle på skolen involvert i arbeidet? Er det noen barn eller voksne som ikke er involvert?
 - b) Hvordan er foreldrene involvert?
 - c) Hvem bestemmer hva dere skal gjøre i arbeidet med rettighetsskoler?
3. Har arbeidet med rettighetsskoler ført til at noe er forandret?
 - a) Opplever du at du gjør ting eller tenker annerledes på grunn av arbeidet med rettighetsskoler? I klasserommet (spørsmål om ansatte / elevrelasjoner og elev-elevrelasjoner), ved lunsjtider eller i pause tider.
 - b) Hva med elevene? Har det forandret måten de tenker og handler i skolen? (For eksempel måten å løse konflikter, mobbing, holde seg trygt)?
 - c) Hva med de voksne? Har det forandret måten de tenker og handler i skolen? (For eksempel måten å løse konflikter, mobbing, holde seg trygt)?
 - d) Hva med foreldrene? Har det forandret måten de tenker og handler i forhold til egne eller andres barn, samt i foreldrearbeidet mer generelt?
 - e) Hva med skolen som helhet? (Har skolen gjort forandringer på noe som følge av arbeidet med rettighetsskoler – vise til handlingsplan)
 - f) Kan du tenke på noen personer i skolen som Rettighetsarbeidet ikke har hatt innflytelse på?
 - g) Hva med utenfor skolen: Synes du annerledes om ting utenfor skolen? (Sosial situasjon med jevnaldrende, med familie; i beslutningsprosesser med familien.)
 - h) Har arbeidet hatt, eller forventer at det skal ha, noen spesifikke effekter på andre områder, som skoleprestasjoner, oppmøte, osv?
 - i) Kan du tenke på noen i skolen for hvem RRSA-arbeidet ikke har hatt noen effekt?
4. Hvordan har dere opplevd støtten fra UNICEF? Hva har UNICEF bidratt med? Hvordan har dere opplevd hjelpemidlene som fulgte med Rettighetsskolene?
5. Hva har kostnadene vært for skolen for å implementere denne ordningen?
6. Hvordan tenker du om ressursbruken i forhold til resultatene?
7. Hva har du likt med arbeidet med Rettighetsskole?
8. Er det noe du ikke liker så mye?
9. Hva er de viktigste utfordringene i arbeidet med Rettighetsskole som du mener at det er viktig at det arbeides med fremover?
10. Har du noe råd som du vil gi til andre som skal starte opp?

